

ལེགས་པའི་པ།

མི་འཕོང།

མི་འཕོང་ནི་ཆམ་སྲིད་ཀྱི་ལག་ཆ་གཞན་འགག་ཅན་གྱི་ལ་ཡིན་པ་ཡོངས་ཤུགས་རེད། དེར་བརྟེན།
དེ་ཡང་ཀྱི་གཞི་ཡང་ ༥༩ དང་ ༥༩ དང་འགྲེལ་ཆགས་སུ་གསལ་སྟོན་བྱས་ཟིན་པ་བཞིན་བཅོམ་
ཚུལ་དུ་ཡོད་པའི་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གི་དམངས་ཀྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་སྲིད་གཞུང་རྒྱལ་གཞི་ས་
ཀྱི་ཡོད་ཚུལ་འགག་རྒྱུར་ཡི་ཚོད་གཞི་གཅིག་མི་འཕོང་ཆགས་ཡོད་པར་ཉར་སང་དགོས་
དོན་གང་ཡང་མེད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༡ ལོར་བོད་ལ་ཞི་བའི་བཅེངས་འགྲོལ་བཏང་བ་
ནས་བཟུང་བོད་པའི་མི་འཕྲོད་ཉུང་དུ་
སོང་ཡོད་དམ།

དེ་ལས་སློབ་མཉམས་ལྟེ་བོད་པའི་མི་འཕྲོད་མང་དུ་སོང་ཡོད། དུས་རབས་མང་པོའི་
རིང་བོད་པའི་མི་འཕྲོད་ལ་འགྲུར་བ་ཚེན་སོ་སོའི་ལོད། ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཆ་
ལྟར་ན། ཕྱི་ལོའི་དུས་རབས་བདུན་པའི་ནང་བོད་ཀྱི་མི་འཕྲོད་ས་ཡ་ ༤.༦
ལྷག་ཡིན་པའི་ཚོད་རྩིས་བྱས་ཡོད། འོན་ཀྱང་། དམག་འཁྲུག་ཟམ་མི་ཚད་
པ་བྱུང་བར་བརྟེན་ཕྱི་ལོའི་དུས་རབས་བརྒྱ་གསུམ་པའི་ནང་བོད་ཀྱི་མི་འཕྲོད་
༥༠༠༠༠༠ བར་ལ་ཉུང་དུ་སོང་བ་དང་། ཕྱི་ལོའི་དུས་རབས་བཅོ་བརྒྱད་པའི་
མཚམས་བོད་ཀྱི་མི་འཕྲོད་ ༤༠༠༠༠༠ ཏུ་སྐར་གསོ་བྱུང་ཡོད།

དྲི་གཞི་ཨང་ ༩༩ ནང་གསལ་འདོན་བྱས་ཐེན་པའི་གྲངས་འཕྲོད་དང་
བརྒྱ་ཆ་ཁག་གསལ་དུ་སློབ་པ་པོས་མཐུན་ཚུལ་ཡིན་པའི་གོ་གསེབ་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༩
ལོར་ཆབ་མདོ་ས་ཁུལ་ཚུང་པའི་བོད་[1]ལ་ཡུལ་མི་གྲངས་ ༡༩༥༠༠༠༠ ཡོད།
ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༩ ལོར་བོད་དུ་ཡུལ་མི་ ༡༥༩༩༠༠༠ ཡོད་པ་ལས་བརྒྱ་ཆ་ ༤༧.༧
བོད་པ་རེད། རྩོམས་གཞན་ཞིག་ནས་བཤད་ན། མི་མོའི་ཕུ་རྩ་དགའི་ནང་
བོད་ཀྱི་མི་འཕྲོད་བརྒྱ་ཆ་ ༧༠ འཕེལ་རྒྱས་སོང་ཡོད། དེ་བོད་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་ནང་
མི་འཕྲོད་འཕེལ་རྒྱས་འགྲོ་ཚད་རྒྱན་ལྟར་མིན་པ་ཞིག་རེད།

ཕྱི་ལོ་ ༩༠༠༡ ལོའི་བར་མའི་དྲི་གཞི་ཨང་ ༩༧ ནང་གི་མི་འཕྲོད་གནས་
སློབ་པ་ལྟར་དོན་(དྲི་གཞི་ཨང་ ༩༥)དང་། བོད་པ་ས་ཡ་ ༡.༩ རྒྱུན་འདས་སུ་
སོང་བའི་གནད་དོན། (དྲི་གཞི་ ༩༦ ད་དུང་དེའང་འདྲིའི་གོང་གི་དྲི་གཞི་ཨང་
༩༩ ལའང་གཞིགས།) བཅེན་གྱིས་སློབ་པ་ལོང་བ་དང་མངའ་སྡུམ་གཏོར་བའི་
གནད་དོན་སོགས་དང་ལྟན་དུ་གནད་དོན་དེ་ཚོའི་ནང་ནས་ཁག་གཅིག་རྣམས་

[1] ལྷན་མཚན། འདིར་རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་ཡིག་ཆའི་ནང་བོད་པའི་བོད་དེ་དག་ལྟེ་བོད་པ་རྒྱུང་ལྡོངས་ཐེར་པ་
གཅིག་དུར་གོ།

པ་མི་འདྲ་བའི་ལས་ནས་བསྐྱར་སྐྱོད་བྱས་འདུག བར་མ་གསར་པའི་དྲི་གཞི་
ཨང་ ༩༧ ནང་མི་འཕྲོད་ཀྱི་བསྐྱོན་ཅིས་ལ་དུས་བརྒྱན་ཁག་གསལ་བྱས་ནས་
འདི་ལྟར་དཔྱད་ཞིབ་བྱས་འདུག།

ཕྱི་ལོ་ ༩༠༠༡ ལོའི་རྒྱལ་ཡོངས་མི་འཕྲོད་ཞིབ་བཤེར་ཐེངས་ལྔ་པ་ལྟར་
ལྷོ་ལྗོངས་ཚོགས་ཀྱི་ལོ་ ༩༠༠༠ ལོའི་རྒྱ་ ༡༡ ནང་ལ་རེད། བོད་ཀྱི་འོྱུར་
བསྐྱོན་ཅིས་མི་འཕྲོད་ས་ཡ་(༡.༧༦༩)རེད། དེ་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༠ ལོར་བོ་འགོད་
བྱས་པའི་གྲངས་གཞི་ས་ཡ་ ༩.༡༤༦ ཚོགས་མི་འཕྲོད་ ༤༩༠.༩༠༠ འཕར་སྐྱོན་
བྱུང་བ་ཞིག་ཡིན་པས། མོ་རེར་བོད་ཀྱི་མི་འཕྲོད་ཆ་སྐྱོན་སུ་ ༤༠.༧༠༠
འཕར་ཡོད་པ་དང་། མོ་རེའི་མི་འཕྲོད་འཕར་ཚད་བརྒྱ་ཆ་ ༡.༧ ཡིན་པ་མཚོན།

ཁུལ་དེར་སྐྱོན་བསྐྱོན་ལུལ་མི་ས་ཡ་ ༩.༧༦༩ ཡོད་པའི་ནང་ནས་ས་
ཡ་ ༩.༤༡༡༡ བོད་པ་ཡིན་པས། བོད་པས་སྐྱོན་བསྐྱོན་མི་འཕྲོད་ཀྱི་བརྒྱ་
ཆ་ ༤༩.༩ རེན་ཡོད། དེ་འགྲོས་མི་འཕྲོད་སྐོད་རྒྱ་རིགས་ ༡.༥.༩.༠༠ ཡོད་པ་
ཡིས་སྐོན་བསྐྱོན་མི་འཕྲོད་ཀྱི་བརྒྱ་ཆ་ ༥.༤ རེན་ཡོད་པ་དང་། གྲངས་ཉུང་
མི་རིགས་གཞན་གྱི་མི་འཕྲོད་ ༤.༤.༤.༠༠ ཡོད་པས་སྐོན་བསྐྱོན་མི་འཕྲོད་
ཀྱི་བརྒྱ་ཆ་ ༡.༤ རེན་ཡོད།

ཨེན་ཏི་ཏུ་ མི་ལྷན་

(Andrew M. Fischer)

ཕྱི་ལོ་ ༩༠༠༡ ལོའི་བར་མའི་ནང་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་དྲི་བ་འདི་དང་། འདི་འབྲེལ་གྱི་དྲི་བ་རིམ་བར་
བཏུབ་པའི་དྲིས་ལན་ནང་གནད་དོན་གསུམ་ཕྱི་ལོ་ལ་ལག་ལ་འཆང་འདུག་ཟེ། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༠
ལོའི་སྐོན་གྱི་བོད་པའི་མི་འཕྲོད་ལ་ཚོད་རྩིས་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༠ ང་གྲངས་ནས་
བཟུང་བོད་པའི་མི་འཕྲོད་ལ་འཕར་སྐྱོན་བྱུང་ཡོད་པ། ད་དུང་བཅེན་སྐོབ་བོད་པས་རྒྱ་ནག་གཞུང་
གིས་བོད་པ་བཅེན་འཇུག་བྱས་པ་རེད་ཟེར་གྱི་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་བོད་པ་ཞི་བའི་
བཅེངས་འགྲོལ་བཏང་བ་ཡིན་ཟེར་གྱི་ཡོད་པ་དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༡ ལོའི་མཚམས་བར་
བོད་པ་མང་པོ་རྒྱུན་འདས་སུ་སོང་ཡོད་པ་དང་། ད་དུང་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་མི་འཕྲོད་འཕེལ་རྒྱས་
ལ་ཚད་བཀག་གཏུང་བའི་སྲིད་བྱས་ལག་བསྐྱར་བྱས་པར་བརྟེན་བོད་པའི་མི་འཕྲོད་ཉུང་དུ་སོང་ཡོད་
ཅིས་པའི་སྐོན་འཇུག་ས་ཡ་ལན་འདེབས་བྱས་ཡོད།

མོག་མ་དེར་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་ལན་འདེབས་ནང་སྐར་ཡང་མོད་ཀྱི་ས་ཁམས་རྒྱ་མཚོ་
 ལྷན་སྐྱེས་མོག་ནས་སློབ་པ་པོ་མགོ་བོའི་འཕུག་ཐབས་ལྟར་འདུག་པར་མ་རྒྱུ་པའི་རྒྱ་
 རྒྱལ་གཞུང་གི་ཕྱི་ས་ལན་གྱི་འགོ་དེར་ཕྱི་མོད་དུས་རབས་བརྒྱུ་པའི་ནང་མོད་པའི་མི་འཕྲོད་
 ༤༠༠༠༠༠ མོད་ཅེས་གསལ་བ་དེ་སྐབས་དེར་མོད་ཀྱི་རྒྱལ་མོས་བཟུང་བའི་ས་ཁམས་མོད་ས་
 རྒྱལ་གྱི་མོད་པར་གོ་གི་ཡོད། རྒྱལ་མོད་ཁམས་དེའི་ནང་ད་ལྟ་མོད་རང་སྤྱོད་སྤྱོད་ས་ལེར་བ་
 དང་། རྒྱ་ནག་གི་ཞིང་ཆེན་བཞིའི་(མཚོ་སྐོན་དང་། ཀན་སུལ། སི་ཁྲིན། ལྷན་ཅན་བཅས་ཀྱི་)ཞིང་ས་
 ལུ་བཀོས་པའི་མོད་རིགས་ས་ཁམས་ཆང་མ་རྒྱུ་ཡོད། རྒྱལ་མོད་ཁམས་དེ་ཡང་ཡང་མོད་རིགས་
 ཀྱིས་ཁྱེད་པའི་མོད་དུ་རོལ་བའི་རྒྱུ་ལྟེང་གི་མོད་པ་དང་། དེའི་ཁོངས་སུ་མོད་རིགས་ལས་གཞན་
 པའི་མི་རིགས་ཀྱི་ས་ཁམས་ཡང་ཡོད་དེ། དཔེར་ན། དེང་སྐབས་སི་ཅང་ཞེས་འཕྲོད་པའི་ནང་གི་ཁོ་
 ཏན་(Khotan)དང་ཀན་སུལ་ནང་གི་ཏུན་ཏོང་ལྷ་ལུའོ། རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་ཕྱི་ས་ལན་གྱི་དུས་ཆེན་དེ་
 རང་ནང་དངས་པའི་ཕྱི་མོད་དུས་རབས་བརྒྱ་གསུམ་པ་དང་། བཅོམ་རྒྱུད་པའི་སྐབས་ཀྱི་མོད་ཀྱི་མི་
 འཕྲོད་དེ་བལ་ཆེར་མོད་དུ་སྐྱེས་ཁུའི་གཅིག་ལུའི་མི་འཕྲོད་ཡིན་ས་ཡིད། ཕྱི་ས་ལན་དེའི་དུས་ཆེན་
 གཉིས་པའི་ནང་སྤྱིར་བཏོན་གྱི་ས་ཁོང་དེ་ད་ལྟའི་མོད་རང་སྤྱོད་སྤྱོད་ས་ཆེར་པའི་བཞིན་སྤྱོད་ལོག་
 ཡོད་པའི་ས་ཁམས་ལ་གོ་དགོས། དེར་བརྟེན། བེ་ཅིང་མིང་གཞུང་གི་ལན་འདེབས་ནང་ས་ཁོང་ཁྱེད་
 པར་ཆེན་པོ་ཡོད་པ་གཉིས་དཔྱད་བཟུང་བུས་ཡོད་པས་ཕྱི་མོད་དུས་རབས་བརྒྱུ་པ་དང་། བཟུ་
 གསུམ་པར་མོད་པའི་མི་འཕྲོད་ཏེ་ཅང་ལྷན་དུ་སོང་ཡོད་པ་སྐྱེ་བའི་མཚོང་སྐར་ཞིག་བཅོས་ཡོད།

དེས་མ་ཚད་ཕྱི་མོད་དུས་རབས་བརྒྱུ་པའི་ནང་མོད་ཀྱི་མི་འཕྲོད་ ༤༠༠༠༠༠ རེད་ཟེར་བའི་
 གྲངས་གཞི་དེའི་ནང་ཕྱི་མོད་དུས་རབས་བརྒྱུ་པའི་ནང་མོད་ཀྱི་བཅོན་མོས་བཅོན་བཟུང་བུས་པའི་
 ས་ཁམས་ཆང་མའི་ནང་གི་ལྷལ་མི་ཡོད་དོ་ཚོག་རྒྱུ་ཡོད་དམ། ཡང་ན་གྲངས་གཞི་དེ་མོད་རིགས་
 གཅིག་ལུའི་གྲངས་འཕྲོད་ཡིན་པའི་མང་གསལ་ཁ་མེད། གལ་ཏེ་གྲངས་གཞི་དེའི་ནང་མོད་ཀྱི་བཅོན་
 མོད་རྒྱལ་ཁམས་ཁོང་ཡོངས་ཀྱི་མི་འཕྲོད་ཆ་ཆེར་རྒྱུ་ཡོད་ཆེ་དེའི་ཁོངས་སུ་རྒྱ་མི་དང་གྲངས་རྒྱུ་
 མི་རིགས་གཞན་ཡང་རྒྱུ་ཡོད་དེས་ཤིང་། རིགས་པའི་གཞུང་སྐབས་ལྷུང་ན། རྒྱལ་མོད་ཁམས་ཅིག་
 གིས་རང་གི་མངའ་ཁམས་ནང་ཡོད་པའི་ལྷལ་མི་ཡོད་དོ་ཚོག་གི་མི་འཕྲོད་གཙོ་ཆེར་བཞེན་གྱི་ཤིང་།
 གང་ཡིན་ཞེ་ན། མི་འཕྲོད་དེ་རང་གི་རྒྱལ་ཁོངས་སུ་ཡོད་པའི་ཆེན་འཕེལ་གྱི་གྲངས་འཕྲོད་ཡིན་
 པ་དང་། མི་འཕྲོད་དེ་གཞིར་བཞག་ནས་རྒྱལ་མོད་ཁམས་ཀྱི་ཁམས་འཕེལ་དང་། ལོ་རྒྱུག་ཆེན་པོ་ལ།
 དམག་དང་དེ་བཞིན་གྱི་རལ་ཚོས་ལྷལ་མི་གསལ་གཏན་འཕེལ་གྱི་ཡོད། ད་དུང་ད་ལྟ་རྒྱ་ནག་
 རང་མི་འཕྲོད་དུ་བཟུང་ཆེད་མི་རིགས་ཁག་བཀོས་ལྟེང་པ་དེ་རྒྱ་ནག་གི་ལོ་རྒྱུས་ནང་རྒྱུ་གསལ་
 པ་ཞིག་ཤིང་། ལས་སློབ་དེ་ཕྱི་མོད་དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་དུས་དུ་གཞི་ནས་གཏན་འཕེལ་

ལྷལ་པ་ཞིག་ཤིང་། ཕྱི་མོད་དུས་རབས་བརྒྱུ་པའི་ནང་མོད་པ་ཆང་མ་རྒྱུ་པའི་ཕྱི་ཚོགས་སིག་
 བཞི་ནས་ལྷལ་པ་ཞིན་ཡོད་པའི་གནས་སྐབས་ལ་བརྟེན། མོད་ཀྱི་རྒྱལ་མོད་ཁམས་ཀྱི་མོད་པའི་མི་
 འཕྲོད་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་གཞི་དེ་ཚོ་དེང་སྐབས་ཀྱི་མི་འཕྲོད་ཞིབ་བཤེར་གྱི་གྲངས་གཞི་དང་
 མཚུངས་བཟུང་བུས་ལྷོ་གྲུ་གི་ཡོད་མེད་མེ་ཚོས་ཆེན་པོ་ཤིང་།

ཕྱི་མོད་དུས་རབས་དགུ་པའི་ནང་མོད་ཀྱི་རྒྱལ་མོད་ཁམས་མིས་ལུང་མོར་བའི་ཆེས་ལ་མཚོའི་
 ས་ཁམས་ལ་ཆེ་བ་དང་། ཁམས་ཀྱི་ས་ཁམས་རྒྱ་ཆེན་པོ་ཞིག་བཅས་རྒྱུ་པའི་མོད་རིགས་ཀྱི་ས་
 ཁམས་ལྷེད་ཀ་ཅམ་མོག་དུས་མིང་གཞུང་གིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལ་གྲངས་པར་ཆ་བ་ནས་བཟུང་དུ་
 དབང་རྒྱུར་བུས་མེད་པས། ས་ཁམས་ཁག་སོ་སོའི་མི་འཕྲོད་ཞིབ་བཤེར་གྱི་པའི་རྒྱལ་པ་ཏ་ཅང་
 ཞན་པའམ། ཡང་ན་ཆ་བ་ནས་མེད། མོག་པོས་མོད་པ་དབང་རྒྱུར་བུས་པའི་དུས་སྐབས་ཁམས་
 ལུ་མོད་ས་ཁོང་ཡོངས་ཀྱི་མི་འཕྲོད་ཞིབ་བཤེར་བུས་ཡོད་ལྟར། མི་འཕྲོད་ཞིབ་བཤེར་དེ་ཚོའི་
 སྐབས་ཁམས་བཟུའི་ཆེད་དུ་དུད་ཀྱིས་ཀྱི་གྲངས་འཕྲོད་བཅེས་ཡོད་པ་ལས། མི་གྲངས་དངོས་
 ལུ་བཅེས་མེད། (དེར་བརྟེན་ཞིབ་བཤེར་དེ་ཚོའི་སྐབས་གཞུང་ཁམས་འཕེལ་དུང་བའི་དུད་ཀྱིས་ཀྱི་
 གྲངས་འཕྲོད་གཅིག་སྐབས་བཅེས་ཡོད་ཀྱི་ས་ཤིང་།) དཔེར་ན་པ་མང་པོ་དང་། གཞིས་ཀའི་བདག་པོ་
 གཞན་གྱིས་ལུང་རང་གི་གཞིས་ཁོངས་སུ་མི་གྲངས་ཤི་ཡོད་ཀྱི་ལོ་རྒྱུད་ཞིབ་ཚགས་པོ་དང་དུས་
 དང་མཐུན་པ་ཉེར་ཡོད། (དེ་ཡང་རང་གི་གཞིས་ཁོངས་སུ་གཏོགས་པའི་སྐབས་ལོ་རྒྱུད་གསལ། མི་
 གཞན་དག་ཡང་ན་ལྷལ་མི་གསལ་འབལ་གྱི་ལུ་ཡོན་ཡོད་ལའང་ས་ཆེར་) ས་ཆ་ཁག་གཅིག་ལུ་
 དེ་ཡང་ཚོ་གཞུང་ཡོད་པ་ཡིན་པ་དེས་རྒྱུར་མོད་ས་ཁོང་ཡོངས་ཀྱི་མི་འཕྲོད་མཚོན་མི་རྒྱས་ལྟར།
 དེ་ཚོ་ས་ཁམས་དེ་ཚོའི་ས་གནས་ས་ཚོག་གི་མི་འཕྲོད་ཞིབ་བཤེར་ཆལས་ཡོད། རྒྱ་ནག་གིས་མོད་
 པ་དབང་རྒྱུར་བུས་པར་བརྟེན་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༣ ཡོད་མོད་རིགས་ས་ཁམས་ཁོང་ཡོངས་ལ་ཁམས་ཆེ་
 པའི་མི་འཕྲོད་ཞིབ་བཤེར་གྱི་ལྷན་བཟུང་བ་ཤིང་། དེར་བརྟེན། མོད་པའི་རྒྱལ་མོད་ཁམས་ལ་ལུང་
 མོར་བ་ནས་བཟུང་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༣ ལོ་བར་མོད་རིགས་གནས་སྤོང་ས་ཁམས་ཁོང་ཡོངས་ཀྱི་མི་འཕྲོད་
 ཚོད་ཆེས་དེ་ཚོ་ཉལ་ཉལ་ཅིག་ཡོད་ཐབས་མེད། དེས་མ་ཚད། རྒྱ་ནག་གི་དམངས་ཀྱི་མཐུན་རྒྱལ་
 ཁབ་ཀྱིས་མོད་རིགས་ས་ཁམས་ཁག་ལུ་གཉེར་བའི་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༣ ལོ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༤ ལོའི་མི་
 འཕྲོད་ཞིབ་བཤེར་སྐབས་གཉིས་ཡོངས་གྲགས་སུ་ཚོད་ཆེས་གཙོ་ཆེར་བུས་པའི་ཚོད་དབག་ཅས་
 ཡིན་པའི་དོས་བཞེན་གྱི་ཡོད།

ཕྱི་མོད་དུས་རབས་བརྒྱ་གསུམ་པ་དང་། བཅོམ་རྒྱུད་པའི་སྐབས་ཀྱི་མོད་ཀྱི་མི་འཕྲོད་ས་ཆ་
 བཞག་ན་དང་། དེ་སྤྱོད་ཀྱི་རྒྱ་མཚོན་ལ་བརྟེན་མན་རྒྱུན་སྤྱོད་ས་བཟུང་བུས་ན་ལྷོ་གྲུ་ཐབས་
 མེད། དཔེར་ན། རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་ལན་འདེབས་ནང་མི་འཕྲོད་ཚོད་ཆེས་དེ་ཚོ་ས་ཁམས་དེས་གཏན་

གང་དུ་ཁྱེད་ལོང་པར་གསལ་ལྟོན་བྱས་མེད་ཀྱང་། དེ་ཚོ་ཕྱི་མོའི་དུས་རབས་ལ་ཆུ་གསལ་པའི་ནང་
 ལ་སྐྱེ་བ་དང་། ཕྱི་མོའི་དུས་རབས་ལ་ཚོ་བརྒྱན་པའི་ནང་དགེ་ལུགས་པའི་དབང་རྒྱུར་འོག་ལོང་པའི་
 ལ་ཁྱེད་ལ་འོས་འཛིན་བྱས་ན་འགྲིག་ཤིང་མེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། ལ་སྐྱེ་བ་དང་དགེ་ལུགས་པའི་
 ལ་སྐབས་ནི་མོད་དུས་ཁྱེད་དབང་ཆ་གཅིག་ལ་སྐབས་ལྷན་པའི་དབང་རྒྱུར་གྱི་ཡང་ཆེར་མོན་པའི་
 དུས་སྐབས་མེད། དེ་རྒྱུར་ཡང་། དུས་ཀྱི་འགྲུར་འགྲོས་དང་ལྷན་པའི་ལྷན་པའི་ལྷན་པའི་ཆོའི་ས་
 མཚམས་ཀྱང་ལམ་མི་ཆད་པར་འགྲུར་བ་མོད་ཡོད། རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་ལན་འདེབས་ནང་གསལ་
 པའི་ཕྱི་མོའི་དུས་རབས་ལ་ཆུ་གསལ་ལ་དང་བཅོ་བརྒྱན་པའི་སྐབས་ཀྱི་མོད་པའི་མི་འོས་ཀྱི་ཁྱེད་
 པར་དེས་མི་འོས་དངོས་ལ་འགྲུར་བ་མོད་ལ་མཚོན་པ་དང་མཚུངས་པར་ལམ་ཆེར་མོད་ཀྱི་ས་
 མོངས་རྒྱ་ཁྱོན་ལ་འགྲུར་བ་མོད་གཞུང་མཚོན་ཀྱི་ཡོད། ལྷོགས་གཞན་ཞིག་ནས་འགྲན་ན། མ་ན་
 ལན་ཚུན་དུང་བརྒྱུར་བྱས་པའི་མོད་དུས་ཁྱེད་ཀྱི་སྐྱེ་མེད་མི་འོས་ཚོར་ཅེས་དེ་ཚོ་འདུལ་ལུགས་
 དེས་ཅན་ཞིག་ཏུ་དུས་ཚོད་དེས་ཅན་ཞིག་ནང་མོད་པའི་མི་འོས་ལ་དངོས་སུ་འགྲུར་བ་འི་ཅེས་
 མོད་པའི་ལྷོགས་མཚན་ཡིན་པར་ཆ་འཛིན་བྱས་ན་འགྲིག་གི་མེད།

སྐྱེ་མེད་མི་འོས་ཀྱི་ཚོད་ཅེས་དེ་ཚོར་ཆ་འཛིན་གྱིད་དགའ་བའི་རང་འཛིན་ལྷན་པས་དེར་
 རབས་ཀྱི་དུས་སྐབས་མ་གྲུབ་ལྟོན་དུ་མི་འོས་ལ་འཕམ་སྟོན་བྱུང་བའོ། ཡང་ན་ཚུང་དུ་མོད་པའི་
 མོད་སྟོན་མང་ཆེ་བ་ཚོ་མེད་པའི་སྐད་ཆ་མེད། དོན་དངོས་ཚོགས་ཀྱི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལ་གྲངས་སྟོན་དུ་
 མོད་མཚོ་སྐད་ཁྱོད་ཡོངས་ལ་མི་འོས་གཚོད་ཡོད་པར་ཚོས་ཅ་བ་ནས་ཤེས་ཀྱི་མེད། མ་ཟད་རྒྱ་
 རྒྱལ་གི་དམངས་ཀྱི་མཚན་རྒྱལ་ཁས་ལེན། ཡང་ན་བཅོན་ཁྱོད་མོད་པས་ཀྱི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལ་གྲངས་
 སྟོན་དུ་མོད་ལ་མི་འོས་འི་ཡོད་དེས་གཏན་ཞིག་འགྲན་པ་ཡིན་ནའང་། དེ་ཤེས་པ་ཅན་གྱིས་ཀྱང་
 རྒྱལ་གི་ལོ་འོས་ཞིག་བྱས་པའི་ལྷོགས་ཤིག་ཏུ་མ་ཅི་པར་ཆམ་མེད་ཀྱིས་ཀྱན་ནས་བསྐྱེད་ས་
 པའི་ལུང་གཏན་དུ་བཅེས་ནས་ཆ་འཛིན་གྱིད་ཀྱི་མེད།

གནད་དོན་ཁག་དེ་ལས་ཚོགས་ཟེང་ཆེ་བ་མཚོ་ཆེད་ཀྱི་གཞི་བརྒྱ་པའི་ནང་ཀྱི་ལོ་ ༡༩༥༣
 མོར་མོད་(མོད་རང་སློབ་སློབ་ལ་ཟེར་གྱི་ཡོད)ཀྱི་མི་འོས་ས་ལ་གཅིག་ཡིན་པའི་ཚོད་ཅེས་
 བྱས་ཡོད། ཚོད་ཅེས་དེ་སྐབས་དེར་རྒྱ་པའི་སྐྱེ་མེད་ལོ་འོས་ཀྱི་མི་འོས་ཀྱི་མི་འོས་ཀྱི་མི་འོས་
 ཞིག་མེད། ཀྱི་ལོ་ ༡༩༥༣ མོའི་མི་འོས་ས་ལ་གཅིག་དེ་ཀྱི་ལོ་ ༡༩༦༤ མོའི་མོད་རང་སློབ་སློབ་
 ཀྱི་མི་འོས་ ༡༣༥༠༠༠༠ དང་མཚུངས་བརྒྱུར་བྱས་པས་མི་འོས་ ༣༥༠༠༠༠ འཕམ་སྟོན་བྱུང་བ་
 མཚོན་པ་མེད། དེ་མི་འོས་འཕམ་སྟོན་ཚོད་མཚོ་མོ་མེད། ཀྱི་ལོ་ ༡༩༠༡ མོའི་མམ་པའི་ཀྱི་གཞི་
 ཡང་ ༥༥ དང་ ༥༦) མོན་ཀྱང་། ཀྱི་གཞི་ཡང་ ༣༩ རང་གསལ་པའི་མི་འོས་ས་ལ་གཅིག་ནང་
 ཆབ་མདོ་ས་ཁྱེད་མེད་པ་དང་། ཆབ་མདོ་ས་ཁྱེད་མོད་མོད་རང་སློབ་སློབ་ལ་ཟེར་གྱི་ཡོད།

ཀྱི་མོངས་སུ་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༦ མོར་བརྒྱལ་བ་མེད་ཅེས་གསལ་པོར་བཤད་ཡོད། དེར་བརྟེན། མི་
 འོས་ས་ལ་གཅིག་དེ་མོད་རང་སློབ་སློབ་ལ་ཟེར་གྱི་ཁྱོད་བསྟོན་པའི་མོར་ཡང་མ་ཡིན་པར། དེ་
 པས་ཚུང་པའི་ས་ཁྱེད་ཞིག་གི་མི་འོས་མེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། མོད་རང་སློབ་སློབ་ལ་ཟེར་ཆབ་མདོ་
 ཡང་ཚུང་ཡོད་པས་མོ། ཀྱི་གཞི་དེ་རང་ནང་རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་ཚོས་པའི་ཚོས་ཀྱི་ལོ་ ༡༩༥༣ མོར་
 ཆབ་མདོ་ཚོད་པའི་ཁྱེད་དེའི་མི་འོས་ ༡༣༥༠༠༠༠ མེད་ཅེས་གསལ་ལྟོན་བྱས་ཡོད། གལ་ཏེ་ཀྱི་
 ལོ་ ༡༩༦༤ མོའི་མི་འོས་དང་ཀྱི་ལོ་ ༡༩༥༣ མོའི་མི་འོས་དེས་པར་དུ་མཚུངས་བརྒྱུར་གྱིད་
 དགོས་ན་ཆབ་མདོ་ཚོད་པའི་མོད་རང་སློབ་སློབ་ཀྱི་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༣ མོའི་མི་འོས་བརྒྱུར་དགོས་
 ཀྱི་ཡོད། མི་འོས་ཀྱི་གྲངས་གཞི་དེས་ཀྱི་ལོ་ ༡༩༥༣ མོན་ས་ཀྱི་ལོ་ ༡༩༦༤ མོའི་མམ་པའི་མོད་
 ལ་ཁྱེད་ཚོད་པའི་མོད་རང་སློབ་སློབ་ཀྱི་མི་འོས་ ༣༠༠༠༠ རྒྱ་དུ་མོད་ཡོད་པའི་དོན་དངོས་ནང་
 སང་དགོས་པ་ཞིག་གསལ་པོར་བསྟན་འདུག ཤེས་རྟོགས་དེ་གལ་གནད་ཆེན་པོ་ཡིན་མིན་པོ་དེ་
 གཞིས་ཀྱི་མི་འོས་ཚོད་ཅེས་དེ་ཚོ་ཁྱེད་ས་དག་ཡིན་མིན་ལ་རྒྱལ་ལས་ཡོད་པ་གསལ་པོ་མེད། ཀྱི་
 ལོ་ ༡༩༥༣ མོར་མོད་པའི་མི་འོས་གཞུང་གིས་མཚོ་སྐད་བྱས་པའི་མི་འོས་ཚོད་ཅེས་དེ་ལྷོགས་
 མཚན་ཀྱི་མི་འོས་ཞིག་མཁེར་བྱས་པ་ཞིག་མ་ཡིན་པར། ལ་གནས་ཀྱི་གནས་ཚུལ་ལ་རྒྱས་མངའ་
 ཡོད་པའི་མིས་ཚོད་དཔག་བྱས་པ་ཅེས་མེད། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་ཀྱི་མཚན་རྒྱལ་ཁས་ལེན་ཀྱིས་མངའ་
 ཡོད་པའི་མིས་ཚོད་དཔག་བྱས་པ་ཅེས་མེད། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་ཀྱི་མཚན་རྒྱལ་ཁས་ལེན་ཀྱིས་ཀྱི་ལོ་
 ༡༩༦༠ རེ་གྲངས་པར་མོད་རང་སློབ་སློབ་ཀྱི་མི་འོས་འོས་འགྲུར་ཚོགས་ཀྱིས་པའི་བསྐྱེད་ལུགས་
 ལམ་ཆེ་བ་དེ་འདྲའི་མོས་ཚོད་གཞིར་བཞག་པ་གཞུག་མེད།

དེ་ནས་རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་ལན་འདེབས་ནང་གསལ་པའི་གནད་དོན་གཞིས་པ་ལྟེ། ཀྱི་ལོ་
 ༡༩༥༠ ལ་གྲངས་ནས་བརྒྱུད་མོད་པའི་མི་འོས་འཕེལ་རྒྱས་མོད་ཡོད་པའི་སློབ་སློབ་པར་བྱ།
 གནད་དོན་དེ་སློབ་པའི་རྒྱལ་ཆེན་དུ་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་མོད་དུས་ཁྱེད་དུ་དགེ་ལུགས་པས་མིད་
 དབང་བརྒྱུད་པའི་མཐའ་མཐུག་གི་ལོ་བརྒྱ་ལྷག་ཁ་ལས་རིང་དང་། ཀྱི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལ་གྲངས་མ་
 ཟེན་མཚམས་པར་མོད་ཀྱི་མི་འོས་འཕེལ་ཚོད་འགྲུལ་མེད་རང་མོར་གནས་མེད་པ་ཡིན་ནའང་།
 གང་རྒྱར་མི་འོས་འཕེལ་ཚོད་ཉ་ཅང་དཔལ་པོ་མེད། མོན་ཀྱང་ཀྱི་ལོ་ ༡༩༦༠ རེ་གྲངས་ནས་བརྒྱུད་
 མོད་ཀྱི་མི་འོས་འཕེལ་ཚོད་ཚུར་མཚོགས་པོ་བྱུང་ཡོད་ཅེས་ནན་བཤད་བྱས་ཡོད། དེ་རྒྱར་
 ཡང་། གནས་སྐབས་དེ་དེར་རབས་ཀྱི་མི་འོས་འགྲུར་འགྲོས་གཞིར་བཞག་ནས་དཔེ་ཞིག་བྱས་པ་
 ཡིན་ནའང་ཉང་སང་དགོས་པ་གང་ཡང་མ་མེད། དེར་རབས་ཀྱི་དབལ་ཡོན་མ་དར་སྟོན་ཀྱི་ལོ་འོས་
 ཚོད་པའི་འདམ་སློབ་ཁྱོད་ཡོངས་ཀྱི་སྐྱེ་མེད་ཚོར་མཚུངས་པའི་ནང་ཉ་ལས་དུས་ལུགས་རིང་པོ་ཞིག་རིང་མི་
 འོས་འཕེལ་རྒྱས་འགྲོ་ཚོད་ཚུར་དཔལ་པོ་ལས་བྱུང་མེད། དེར་བརྟེན། ཆ་སྟོན་ས་བྱས་ན་མི་ཞི་ཚོད་
 དང་ལྷ་སུ་ཚོད་གཞིས་ཉ་ལས་དོ་མཉམ་བྱུང་ཡོད།

བརྗེན་པོད་པའི་ཚོད་དུ་སྐྱུ་གུ་གསོན་པོར་སྐྱེས་པའི་ཚད་དང་གི་གསོན་དུ་བཞེད་པའི་སྐྱུ་གུ་སྐྱེ་ཚད་
ཉུང་དུ་སོང་ཡོད། དེར་བརྗེན། བོད་པའི་ཚོད་ཀྱི་སྐྱུ་གུ་སྐྱེ་ཚད་ལ་འགྲུར་པ་ལས་ཚོད་དེ་སྐྱིད་ཚུན་
རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁུངས་ལོད་ཀྱི་ཚུ་ལོ་ ༡༩༩༠ གྲུ་གྲངས་ཀྱི་དུས་མའུ་གནས་པ་བྱུང་ཚད་གཞི་དེ་སྐོན་
མ་ལས་མཚོགས་སུ་སོང་ནས་མི་འཚོར་རང་བཞིན་དུ་འཕར་ཚད་མཚོན་པོ་བྱུང་ཡོད།

སྐྱུ་གུ་སྐྱེ་ཚད་ཉུང་དུ་སོང་བར་སྐྱེ་ཚོགས་ཀྱི་རྒྱ་རྒྱུན་མང་དག་ཅིག་ཡོད་དེ། དཔེར་ན། སྐྱུ་གུ་
རྒྱུན་འདས་སུ་མ་སོང་བར་སྐྱུ་གུ་སྐྱེ་ཚད་ལས་མང་བ་དང་མའི་ན་ཚོད་དུ་ནང་སོན་པས་དུད་ཁྱིམ་
ཚོན་སོ་ཚགས་པ་དང་། བྱུད་མེད་ལ་སློབ་གསོ་ཚོབ་ནས་ལས་ཀར་ཞུགས་པ། མོར་ཚེད་ཀྱི་རྒྱུ་
བར་སྐྱུར་པ་སོགས་རེད། བོད་ནང་དུ་མཚོན་རྒྱ་ལོད་པའི་རྒྱུ་ལ་དེ་ཚོ་སྐྱིད་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་
འཆར་སྐྱོན་བྱ་བའི་མིད་ལྷན་པའི་ལོ་ལྷན་ལྷན་པོད་པའི་མོག་སྐྱིག་འཇུགས་ཀྱི་ཚོད་ལྷན་
ཅིག་བསྐྱོན་པ་ལ་བརྗེན་ནས་བྱུང་ཡོད་ཀྱི་དུ། རྒྱ་མ་པ་དེ་ཚོ་འཇམ་སྐྱིད་མ་སྐྱོགས་གཞན་གང་སར་
ཡང་མཚོན་རྒྱ་ལོད་བཞིག་ཤེད། དེ་མི་དེ་ཚལ་དེ་སོགས་(Geoffrey Childs et al. 2005)
ཀྱིས་བོད་རང་སྐྱོད་སྐྱོད་ས་ནང་གི་བོད་པ་དང་། ཨི་ཤི་ཡ་སྐོ་སྐྱོགས་ཁུལ་གྱི་བོད་པ་བཅོན་པོ་ལ་
གཉིས་ད་ལྟ་ཆར་མིད་དང་། དཔལ་འཕྱོད་ཀྱི་ཚོགས་ཀྱི་གནས་སྐྱུར་ལོངས་སུ་གཏད་མོག་འཚོ་
གནས་བྱེད་ཀྱི་ལོད་པ་དང་། མཚོན་སྐྱུར་ལ་བཅོན་པོ་ལ་སྐྱུ་གུ་སྐྱེ་བར་སྐྱུ་བའི་དགོད་གཏོར་
གི་ལོད་པའི་རྒྱུ་ལ་ཡོད་ཀྱི་དུ། བོད་པའི་མི་སྡེ་དེ་གཉིས་ཀྱི་མི་འཚོར་འཕར་ཚག་གི་འཕེལ་སྐྱོགས་
དུས་ཚོད་དང་གྲངས་འཚོར་ཀྱི་ཆ་གཉིས་ཀ་ནས་ཉ་ཅང་འདྲ་པོ་ཡོད་པའི་དབྱུང་ཞིབ་གཞན་ཡོད།
དེ་ལས་ཀྱི་རྒྱ་རྒྱུ་ས་ནས་བཤད་ན། རྒྱ་ལོ་ ༡༩༧༩ ལོར་འཆར་སྐྱོན་བྱ་བའི་ཁྱིམ་པའོ་ལག་
བསྐྱར་ནན་པོ་བྱེད་དགོས་པའི་གཏན་འཁེབས་མ་སྐྱེས་ལོད་ནས་རྒྱ་ནག་ནང་སྐྱུ་གུ་སྐྱེ་ཚད་ཉུང་དུ་
སོང་ཡོད། འཆར་སྐྱོན་བྱ་བའི་མིད་ལྷན་ཀྱིས་གཞི་རྒྱུ་ཚུ་ཚུ་ལ་དེ་དུས་ཀྱི་མི་འཚོར་འཕར་ཚག་
གི་འཕེལ་སྐྱོགས་དེ་མཚོགས་སུ་བཏང་ཡོད།

དེར་བརྗེན། རྒྱ་ལོ་ ༡༩༩༠ རེ་གྲངས་ནས་བྱུང་བོད་པའི་ས་ཁུལ་དུ་གཞན་ལས་སྐྱུ་གུ་བར་
མི་འཚོར་འཕར་སྐྱོན་མཚོགས་པོ་བྱུང་བའི་མི་འཚོར་འཕོ་འགྱུར་གྱི་བརྒྱུད་རིམ་དེ་ཚོར་བརྗེན་ནས་
བྱུང་བ་ཞིག་རེད། རྒྱ་མི་བོད་ལ་སྐྱེའམ་པའི་རྗེས་བོད་ནང་དག་སྐྱོད་དང་སྐྱེ་བའི་དུས་སྐབས་སིག་
བྱུང་ཡོད་ཀྱི་དུ། རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ལ་“ཞི་བའི་བཅའ་ས་འགོ་ས་”བཏང་བའི་རྗེ་རྗེས་སུ་བོད་པའི་ས་
ཁུལ་དུ་གཞི་རྒྱུ་དམངས་འཚོད་བསྐྱེན་སྐྱོད་ཀྱི་བྱེད་ཐབས་ཁྲུབ་གདལ་བཏང་ཡོད་པར་ངོ་མ་
བསྐྱོགས་པའོད་མོས་པ་ཞིག་རེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། དེས་མི་མང་གི་ཚོ་ཚད་རིང་དུ་གཏོང་བ་དང་།
མི་ཤི་ཚད་ཉུང་དུ་གཏོང་བའི་རྒྱུ་ལ་ཚོན་ཡོད། གང་སྐྱར་ཡང་། དེ་དུས་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་བོད་
ལ་གཞི་རྒྱུ་དམངས་འཚོད་བསྐྱེན་སྐྱོད་ཀྱི་བྱེད་ཐབས་ཁྲུབ་སྐྱེའམ་མི་བྱ་ཐབས་མིད་ཚགས་

ཡོད། ཅའི་བྱེད་ཞེ་ན། གལ་ཏེ་རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ནང་གཞི་རྒ�ུ་དམངས་འཚོད་བསྐྱེན་སྐྱོད་ཀྱི་
གི་བྱེད་ཐབས་ཁྲུབ་སྐྱེའམ་པ་བཏང་ཡིན་ན། འཇམ་སྐྱིད་དམག་ཚོན་རྗེས་སུ་གཏན་འཁེབས་བྱུང་
བའི་རྒྱལ་སྐྱིད་འཚོད་བསྐྱེན་མིད་ལྷན་ཀྱི་ཚད་གཞིའི་ཚོད་དོན་དང་ཡོངས་སུ་རྒྱལ་འགལ་ཚགས་
ཀྱི་ལོད་པས་ཚམ་མ་ཚད། དེའི་མོག་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྐྱི་མ་རྒྱན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྐྱེ་ཚོགས་རིང་
ལྷགས་ཀྱི་རྒྱ་བྱུང་དང་ཡང་འགལ་གྱི་ཡོད། རོན་ཀྱི་དུ། བོད་ཀྱི་གནས་སྐྱུར་ས་ཡག་དུ་སྐྱིན་པ་བཞིན་
སྐབས་དེར་གོར་འཕེལ་འགོ་བཞེད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཚོར་མའི་གནས་སྐྱུར་ཀྱི་ཡང་རྒྱས་ཀྱིན་ཡོད་
པས། གལ་ཏེ་བོད་ལ་རྒྱ་མིའི་དབང་སྐྱུར་མ་བྱུང་བར་རང་བཅོན་དུ་སྐྱུ་གུ་ལོད་པའི་དབང་དུ་བཏང་
ནའང་། དེ་དུས་བོད་ཀྱི་ཁྱིམ་མཚེས་ཉི་མ་ལ་ཡའི་རྒྱལ་ཁབ་ཁབ་ལ་གོར་འཕེལ་བྱུང་ཡོད་པ་བཞིན་
བོད་ལའང་གཅིག་མཚུངས་ཀྱི་གོར་འཕེལ་བྱུང་ཡོད་པའི་དུ།

མ་གཞི་ནས་མི་འཚོར་འཕེལ་རྒྱས་སོང་བ་ཚམ་ཞིག་རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ལ་དབང་སྐྱུར་ཚགས་
ཚོད་པོ་བྱས་པ་དང་། བོད་པའི་ས་ཁུལ་དུ་ཡར་རྒྱས་བཏང་བའི་ཚད་གཞིར་བཞག་ན་འགྲིག་གི་མ་
རེད། དེ་ལས་འཚམ་པའི་ཚད་གཞི་གཅིག་བསྐྱོད་བཅས་འཚོད་བསྐྱེན་བརྗེན་[3]རེད། དཔེར་
ན། རྒྱ་ལོ་ ༢༠༠༢ ལོའི་བོད་རང་སྐྱོད་སྐྱོད་ས་ཀྱི་ཆ་སྐྱོམས་ཚོ་ཚད་ལོ་ ༩༩ ຢེད། དེ་རྒྱ་ནག་མི་
དམངས་སྐྱི་མ་རྒྱན་རྒྱལ་ཁབ་ནང་ནས་དམངས་ཤོས་རེད། དེ་དུས་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ཡོངས་ཀྱི་ཆ་སྐྱོམས་
ཚོ་ཚད་ལོ་ ༡༡ ຢེད། (CPSY, 2003: table 3-5) དེ་རྒྱ་ལོ་ ༡༩༩༠ ལོའི་མི་འཚོར་ཞིབ་
བཤེད་སྐབས་བོད་རང་སྐྱོད་སྐྱོད་ས་ཀྱི་ཆ་སྐྱོམས་ཚོ་ཚད་ལོ་ ༩༠ ལས་དམངས་ཡིན་པ་ནས་ཚོར་
ཡར་རྒྱས་སོང་བ་ཞིག་རེད་ལ། རྒྱ་ལོ་ ༡༩༩༩ ལོའི་ཡར་རྒྱས་འགོ་བཞེད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཚོར་མའི་
ཆ་སྐྱོམས་ཚོ་ཚད་དང་ཡང་མཚུན་གྱི་ཡོད། རྒྱལ་སྐྱིད་དུལ་ཁབ་གི་གྲངས་གཞི་སྐྱུར་ན། རྒྱ་ལོ་
༡༩༩༩ ལོའི་ཡར་རྒྱས་འགོ་བཞེད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཚོར་མའི་ཆ་སྐྱོམས་ཚོ་ཚད་ལོ་ ༩༩ ຢེད། བོད་
རང་སྐྱོད་སྐྱོད་ས་ཀྱི་ཆ་སྐྱོམས་ཚོ་ཚད་དང་བོད་ཀྱི་ཁྱིམ་མཚེས་རྒྱལ་ཁབ་འགྲུག་གི་ཆ་སྐྱོམས་ཚོ་
ཚད་ཉ་ཅང་འདྲ་པོ་ཡོད། དེ་ཡང་མཚུངས་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱིས་ཚོད་ཅིས་བྱས་བར་གཞིགས་ན།
རྒྱ་ལོ་ ༢༠༠༠ ལོ་ནས་རྒྱ་ལོ་ ༢༠༠༥ ལོ་བར་འགྲུག་ལྷུ་གུ་སྐྱེས་པའི་ཆ་སྐྱོམས་ཚོ་ཚད་ལོ་ ༩༩
དང་། འགྲུག་ལྷུ་གུ་སྐྱེས་པའི་ཆ་སྐྱོམས་ཚོ་ཚད་ལོ་ ༩༩.༩ ຢེད། རྒྱ་གར་གྱི་སྐྱེས་པའི་ཚོ་ཚད་
ཆ་སྐྱོམས་ལོ་ ༩༩.༩ དང་། བྱུད་མེད་ཀྱི་ཆ་སྐྱོམས་ཚོ་ཚད་ལོ་ ༩༩.༩ ຢེད། མན་ཨེ་ཤི་ཡ་སྐྱིད་
ཚེན་ཀྱི་ཚེས་དབུལ་ཞིར་སོངས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ལས་ལྷུ་ལ་མ་བཞག་ནའང་། རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ནང་
ཟིང་འཇུག་གི་འཚོར་ལོ་འཚོར་བཞིན་ཡོད་ཀྱི་དུ་སྐྱེས་པའི་ཆ་སྐྱོམས་ཚོ་ཚད་ལོ་ ༩༠.༡ དང་། བྱུད་
མེད་ཀྱི་ཆ་སྐྱོམས་ཚོ་ཚད་ལོ་ ༩༩.༩ ຢེད། (UN Population Division 2002)

[3] རྒྱུར་མཚན། དབྱིན་འི་མ་ཡིག་ནང་“comparative health indicators”ཞེས་གསལ།

མེད། ལྷི་ལོ་ ༡༩༤༩ ལོ་བར་མོད་པའི་མི་འཛོམས་འཕམ་ཚད་ཉ་ཅེན་པ་ལོ་བྱུང་ཡོད་པ་དེ་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་ཞིང་ཆེན་འདིའི་ནང་(མཚོ་ལྗོངས་ཞིང་ཆེན་ནང)མོད་པའི་ཐོག་བཅའ་བཞུགས་པའི་ལྷན་པ་དང་། མོད་པ་ཉ་ཅེན་མང་པོ་བཅོམ་འཇུག་དང་ལྷོ་གཞིག་བཏང་བ། ད་དུང་མོད་པའི་ཐོག་སྤྱི་ཚབ་སྐོར་ཆེན་གྱི་ལྷན་པའི་ཉལ་སྐོར་ལེན་པ་དེ།

ཞིབ་ཐོབ་དོན་དངོས་དེ་རྣམས་གཞི་རྒྱ་བཞག་ཐོག་ ལྷི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལོ་བྱུངས་ཀྱི་དུས་དུམ་ལ་ནས་དུས་མཇུག་བར་གནས་སྐབས་དུས་ཚིག་མོར་གྱུར་པའི་རྗེས་མོད་པས་རྒྱ་ནག་གཞུང་ལ་ཐུན་ལངས་ལུགས་ཆེན་གྱིས་པར་བརྟེན། དུས་འགྱུར་དེ་འདྲ་མཐས་སུ་བཞོལ་ནས་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་མོད་པར་ཉན་ཉན་ཚད་ལས་འདས་པའི་དུམ་འབྲེད་འབྲེད་ཁྱད་གསོད་ལྷན་ལོད་པའི་ལེན་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གཞུང་ལ་དོ་རྒོལ་བྱེད་མཁན་མི་རིགས་མཉམ་ མི་ཚོགས་གཞན་དང་བསྐྱར་བ་ཡིན་པའོད་པ་རྒྱུ་འདས་སུ་སོང་པའི་གྲངས་འཛོམས་ལེས་གཏན་གྱིས་མཚོ་བ་བྱུང་ཡོད། དུས་འགྱུར་དེ་ཆོམ་ལྷན་པའི་ཆེ་ད་ལྷོ་མོད་པའི་ལྷན་བཞུགས་མི་འཛོམས་ཉན་ཉན་ས་ལ་བྱུག་བཞག་ལོད་པའི་ལེན་པ་དེ།

རྒྱ་ལའི་རྒྱ་མ་དང་མོད་གི་རྗེས་འགྲུབ་པས་མོད་དུ་རྒྱ་མི་ས་ལ་ ༡་༥
གནས་སྤོ་བྱས་ཡོད་པ་དང་། མོད་པ་ཁུལ་དེར་གྲངས་ཉུང་
མི་རིགས་ཤིག་ཏུ་གྱུར་ཡོད་ཅེས་མོད་ཀྱི་ཡོད།
དེ་བཞེན་པ་དེད་དམ།
[ལྷི་ལོ་ ༢༠༠༡ ལོའི་བར་མའི་ནང་གི་རྒྱ་གཞི་ཨང་ ༥༥
རྒྱ་གཞི་འདི་དང་འབྲེལ་ཆགས་པེད།]

དེ་གཞི་རྒྱ་མོད་པའི་བསྐྱབས་གཏམ་ཞིག་པེད། དོན་དངོས་ཐོག་མོད་ཀྱི་ས་གནས་དཔལ་འཕྲོད་དང་རིག་གཞུང་གོང་འཕེལ་གཏོང་བར་རོགས་པར་བྱེད་ཆེད་རྒྱ་མི་ཤིས་ཡོན་ཅན་དང་ལག་ཅེས་མི་སྣ་མོད་དུ་ལས་ཀ་བྱེད་པར་སྤོད་ཀྱི་ཡོད། མོན་གྱི་ལོ་མོད་ཀྱི་ས་མཚོའི་གནས་གཤིས་དང་ས་བབ་མཚོ་བ་རྒྱ་མཚན་ལ་བརྟེན་ནས་ཁོ་ཆོམ་ཚེ་བ་དེས་མོས་བྱས་ཏེ་དེར་ལས་ཀ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། རྒྱ་ན་དུ་ཁོ་ཆོམ་མོད་པ་ལོ་ཁ་གསལ་ལས་ཀ་བྱས་རྗེས་ནང་མའི་ཞིང་ཆེན་

དུ་རྒྱུར་ཡོག་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། ལྷི་ལོ་ ༡༩༤༤ ལོའི་རྒྱལ་ཡོངས་མི་འཛོམས་ཞིབ་པའི་ནང་གསལ་པའི་གྲངས་གཞི་ལྟར་ན། རྒྱ་མི་ ༣༠༠༠༠ བོད་མོད་ནང་ལས་ཀ་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ལྷི་ལོ་ ༡༩༥༩ ལོར་མོད་ནང་ལས་ཀ་བྱེད་མཁན་རྒྱ་མི་ ༩༩༠༠༠ ཡོད་པའི་ས་མོད་ཀྱི་ལྷན་བཞུགས་མི་འཛོམས་ཀྱི་བརྒྱ་ཆ་ ༤་༩ ཟེན་ཡོད། ལྷི་ལོ་ ༡༩༥༦ ལོའི་ལོ་མཇུག་མཚམས་མོད་པ་ཚད་མཚོ་མོད་སྤོ་ནས་མོད་ནང་མི་འཛོམས་མང་ཤོས་ཀྱི་མི་རིགས་ཡིན་པ་དང་། མོད་པས་མོད་ཀྱི་མི་འཛོམས་ཀྱི་བརྒྱ་ཆ་ ༤༥་༦༩ (ས་ལ་ ༡་༩༣༤)ཟེན་ཡོད། རྒྱ་མིས་མོད་ཀྱི་མི་འཛོམས་ཀྱི་བརྒྱ་ཆ་ ༣་༦༩ (༡་༣༠༠)ཟེན་ཡོད་པ་དང་། བརྒྱ་ཆ་ལྟ་བུ་མ་ ༠་༡ (༡༤༠༠༠)རྣམས་ཚོན་པ་དང་། ལྷོ་ལ། ལྷུ་ལ། འཕྲུལ་རིགས་བཅས་ཀྱིས་ཟེན་ཡོད།

[ལྷི་ལོ་ ༢༠༠༡ ལོའི་བར་མའི་ནང་གི་རྒྱ་གཞི་ཨང་ ༥༥ ནང་ལྷི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལོ་བྱུངས་ནས་བསྐྱུང་མོད་དང་སྤོང་སྤོངས་ཀྱི་ལྷན་བཞུགས་མི་འཛོམས་ལྷོད་མོད་པའི་མི་འཛོམས་རྗེ་ཡོད་ཀྱང་ས་ནས་རྒྱ་བ་འདིར་གོང་དང་མཚུངས་པའི་ལན་འདེབས་བྱས་འདུག།

ཨེན་ཏི་ཏུ་ མི་ལུང་།

(Andrew M. Fischer)

རྒྱ་བ་འདི་བཅའ་བྱོལ་མོད་པས་རྒྱ་མིས་མོད་ནང་མི་འཛོམས་ཀྱི་བཅའ་བཞུགས་བྱེད་ཀྱི་འདུག་ཅེས་པའི་སྤོན་འཇུག་པའི་དེར་དམིགས་པ་ཞིག་པེད། བཅའ་བྱོལ་མོད་པས་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་མོད་ནང་རྒྱ་མིའི་མི་འཛོམས་གནས་སྤོ་བྱེད་པའི་རྒྱུ་ལག་བསྐྱར་བྱས་པར་བརྟེན་མོད་པ་མོད་ནང་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ཤིག་ཆགས་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་མོད་ནང་རྒྱ་མིས་བཀའ་ནས་རྒྱ་མིའི་མི་འཛོམས་ཀྱི་སྤོ་བས་ལུགས་ལ་བརྟེན་ནས་མོད་ལུལ་རྒྱ་ལུལ་དུ་གྱུར་རྒྱུ་ཡིན་ལྷན་པའི་དམིགས་ལུལ་དུ་བསྐྱུང་ཡོད་ཅེས་སྤོན་འཇུག་པའི་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། དེ་ཡང་ནང་མོག་དང་མིན་ཅང་ནང་གྱུར་པའི་ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་རྣམས་སྤོང་དེ་ཆོམ་མི་འཛོམས་ལ་བརྟེན་ནས་མི་མེར་སྤེལ་ལུལ་ཀྱི་རྒྱུ་ལྷན་སྤོལ་པའི་དཔེ་མཚོན་པེད། ནང་མོག་ལ་ཆ་མཚོན་ན། ད་ལྟ་མོག་པོ་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ཤིག་ཆགས་ཡོད་པ་དང་། མིན་ཅང་ནང་དུ་རྒྱ་མི་གྲངས་མང་མི་རིགས་ཆགས་ཅེར་ཡོད།

དེ་ལ་གོང་མ་དེར་ལན་འདེབས་ལྷན་པ་ལྷན་གྱི་གཞི་བརྒྱ་བའི་མི་ལན་འདེབས་ལྷན་པ་འབྲེན་
 དང་མོད་རང་སྤྱོད་སྤྱོད་ས་གཉིས་དོ་མོ་གཅིག་ཏུ་བཅུ་ལོད་པ་ལས། མོད་ནི་རྒྱ་ནག་གི་དམངས་
 གྲུ་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ནང་གི་མོད་པའི་ས་ཁུལ་ཡོངས་ཚོགས་ལ་གོ་དགོས་པར་དེས་བརྒྱུད་མེད།
 མིང་འདོགས་ལྷན་པ་འཛུགས་ཡོད། བཅོམ་ཚུལ་མོད་པས་སྤྱོད་འཇུགས་ལྷན་པའི་རྒྱ་མི་ས་ཡ་ ༧༥
 དེ་རྒྱ་ནག་ནང་གི་མོད་པའི་ས་ཁུལ་ཚང་མར་གོ་གི་ཡོད། མ་ཟད་མྱོད་གཞི་དེའི་ནང་མོད་རང་སྤྱོད་
 སྤྱོད་ས་ལྷི་ལོ་ལྷི་མོད་པའི་ས་ཁུལ་དམིགས་སུ་བཀའ་ནས་ཏུ་ཅང་གལ་ཆེན་པོ་ཆགས་ཡོད། ཤར་
 ལགས་གི་ན། ས་ཁུལ་དེ་ཚོ་དང་རྒྱ་མིའི་ས་ཁུལ་ས་འབྲེལ་ཡིན་པས་དེར་རྒྱ་མི་འཕོང་ཆེན་གནས་
 རྩེད་བཅེ་པོ་ཡོད། དེར་བརྟེན། རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་ལན་འདེབས་ནང་བཅོམ་ཚུལ་མོད་པའི་དོན་
 དམ་གྱི་ཚོད་དོན་ལ་ཁ་ལ་བྱས་མི་འདུག།

དེ་ལྟར་ཡང་། བཅོམ་ཚུལ་མོད་པའི་ཚོགས་ནས་རྒྱ་མི་ས་ཡ་ ༧༥ མོད་པ་གནས་སྤྱོད་བྱས་
 ཡོད་ཅེས་བའི་གྲངས་འཕོང་དེར་གསལ་ཁ་གང་ཡང་མེད། དེ་ཡང་ཁོ་ཚོས་མོད་པའི་མི་འཕོང་ས་
 ཡ་དུག་ཡོད་ཅེས་ཡོད་ཀྱི་ཡོད་པ་ལྟར་རྒྱ་མི་དང་མོད་པ་གཉིས་ཀའི་མི་འཕོང་སྤོམ་གཞིར་འཇུག་
 པ་མོད་ཡོད་ཀྱང་། གྲངས་འཕོང་དེ་སྤོམ་དུ་བརྟེན་པར་འགྱུར་མེད་པར་མོར་གནས་ཡོད། དོན་
 དངོས་ཚོག་མོད་པའི་ས་ཁུལ་དུ་སྐྱེ་བས་པའི་རྒྱ་མིའི་གྲངས་འཕོང་དེར་དེས་བརྟེན་པའི་སྤོམ་ནས་
 ཁས་ལེན་བྱེད་དཀའ་བ་ཡིན། ཤར་ལོན་ཞེ་ན། རྩོན་པ་མོད་པའི་ས་ཁུལ་ཡིན་པའི་ས་ཆ་ཁག་
 གཅིག་ཏུ་ད་ལྟ་རྒྱ་མིའི་མི་འཕོང་མཐུག་པོ་རྒྱུར་བཅུ་། ས་ཚོན་བདེ་བགས་པའི་མི་འཕོང་ཆེན་པོ་དོན་སྐྱེ་བས་
 ཡོད་པས་མོ། དེར་བརྟེན། མོད་དུ་རྒྱ་མི་གནས་སྤོམ་བའི་སྤྱི་ཡོངས་གནས་སྤྱོད་ས་ཤེས་རྟོགས་
 ཡོང་ཆེད་རྒྱ་མི་གྲངས་བཤེར་བྱས་པ་ཡིན་ན་ས་ཁུལ་དེ་ཚོར་ཡང་རྒྱ་མི་གྲངས་བཤེར་བྱེད་དགོས་
 མིན་གྱི་འདུག་སྟེ་སྐྱེ་བས་ཀྱི་ཡོད། དེ་ལྟར་མོད་པའི་དང་རྒྱ་མི་གནས་སྤོམ་པའི་མོད་ཆགས་
 དེ་འི་ལྟར་འབྲེལ་བཅོད་བྱེད་དགོས་པ་དེ་འི་ཅམ་བཤོམས་ཅིས་རིག་པའི་ལས་ཀ་ཞིག་ཡིན་པ་དེ་
 ཅམ་ཆས་མིན་གྱི་འཕམ་ཚོད་ཅིག་ཀྱང་ཆགས་ཡོད།

དཔེར་ན། བཅོམ་ཚུལ་མོད་པའི་གཞུང་གིས་དོན་དངོས་དང་མཐུན་པའི་སྤོམ་ནས་མཚོ་སྤོམ་ཞིང་ཆེན་
 གྱི་གྲངས་ཤར་ལུག་ཏུ་ཆགས་པའི་མིང་དང་མཚོ་ཤར་ཚོད་[6]གཉིས་མོད་ཀྱི་ས་བཤེར་ཐོག་
 མཚམས་ནང་བཅུག་ཡོད། ལྷི་ལོའི་དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་དུས་མཐུག་མཚམས་པར་ས་ཁུལ་

[6] ལྷུང་མཚན། འདིར་སྤོམ་པ་ལོས་མི་མིང་དང་མཚོ་ཤར་གཉིས་ཚོད་དུ་དོས་འཛིན་མངོན་འདུག་ཀྱང་། དོན་
 དངོས་ཚོག་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་མིང་ཁུལ་འི་མིང་མོད་ཀྱང་གཏན་འཕེབས་བྱས་ཡོད་པ་དང་། མཚོ་
 ཤར་ནི་ས་ཁུལ་ཞིག་ཡིན། མོན་གྱང་ལྷི་ལོ་ ༡༩༩༩ ལོར་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་མཚོ་ཤར་ས་ཁུལ་ཡང་ཁུལ་
 རིམ་པའི་ཚོད་ཀྱི་དུ་བརྒྱུད་ཡོད།

དེར་རྒྱུར་རྒྱ་ཁ་ཆེའི་མི་འཕོང་གང་ཅམ་དང་། རྒྱ་མི་ལྷུང་ཅམ་ཞིག་མོད་པའི་མི་འཕོང་དང་འཕྲེས་
 ལས་ཡོད་ཀྱང་། དུས་མཚམས་དེ་བར་ས་ཁུལ་དེ་མལ་ཆེ་བ་མོད་པའི་ས་ཁུལ་རེད། རྒྱ་ཁ་ཆེ་དང་
 རྒྱ་མི་ཚོ་གཙོ་བོ་མིང་མོད་ཀྱི་དང་། མི་མིང་དང་ལན་གཏུ་བར་དུ་ཆགས་པའི་ཚོད་རྒྱ་ལྷུང་
 གཏོགས་ཁུལ་དུ་གནས་བཅས་ཡོད། དེར་བརྟེན། བཅོམ་ཚུལ་མོད་པའི་གཞུང་གི་མི་འཕོང་བཤོམས་
 ཅིས་ནང་མལ་ཆེར་ས་ཁུལ་དེའི་མི་འཕོང་ལང་རྒྱུད་ཡོད་པའི་རེད།

དེ་ལྟར་ཡང་། ལྷི་ལོ་ ༡༩༩༩ ལོར་མཚོ་སྤོམ་ཞིང་ཆེན་(ད་ལྟའི་རྒྱ་མི་གནས་པར་བཅོ་བྱས་པ་
 དང་། ལྷུག་པར་དུ་ལྷི་ལོ་ ༡༩༩༠ ལ་གྲངས་དང་ལྷི་ལོ་ ༡༩༩༠ ལ་གྲངས་ནང་མིང་དང་མཚོ་ཤར་
 གཉིས་ཞིང་ཆེན་དེའི་ནང་རྒྱ་མི་གནས་སྤོམ་བྱེད་ལུག་གཙོ་བོ་ཆགས་ཡོད། མཚོ་སྤོམ་ཞིང་ཆེན་གྱི་
 རྩོན་བཤོམས་ས་ཚོན་གྱི་བརྒྱ་ཆ་ ༥༨ ཅམ་ལས་མ་ཟེན་པའི་རྒྱུད་དེ་གཉིས་ནང་དུ་རྒྱ་མིའི་མི་
 འཕོང་ས་ཡ་གསུམ་ལྷུག་ཡོད་པ་དེས་མཚོ་སྤོམ་ཞིང་ཆེན་གྱི་རྩོན་བཤོམས་མི་འཕོང་གྱི་གསུམ་ཆ་
 གཉིས་ཟེན་ཡོད། ད་ལྟ་རྒྱུད་དེ་གཉིས་ཀྱི་དང་མཚོ་ལས་ཅན་དུ་བརྒྱུར་ཟེན་ཡོད། མཚོ་སྤོམ་
 ཞིང་ཆེན་གྱི་ཁ་ཆེའི་མི་འཕོང་ས་ཁུལ་ཆེ་བཅོད་དེ་གཉིས་ནང་ཡོད་པ་དང་། མཚོ་སྤོམ་ཞིང་ཆེན་གྱི་
 མོད་པའི་མི་འཕོང་གང་ཅམ་ཞིག་ཀྱང་མིང་དང་མཚོ་ཤར་ནང་ཡོད།

དེར་བརྟེན། བཅོམ་ཚུལ་མོད་པས་ཚོད་ཅིས་བྱས་པའི་རྒྱ་མིའི་གྲངས་འཕོང་གྱི་ཅིས་ཁོངས་
 ལས་མི་མིང་དང་མཚོ་ཤར་གཉིས་ལྷུང་འདོན་བྱས་པ་ཡིན་ན། མོད་ནང་གནས་སྤོམ་བའི་རྒྱ་མིའི་
 གྲངས་འཕོང་དེ་ས་ཡ་ ༤༥ མན་ལ་ཆག་གི་རེད། (བཅོམ་ཚུལ་མོད་པའི་ཚོད་ཅིས་གྲངས་འཕོང་
 དེ་ཉལ་ཉལ་ཡིན་པའི་དབང་དུ་བཏང་ནས།) རྒྱ་མིའི་མི་འཕོང་ལྷུག་པ་རྣམས་རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་ཁེ་
 བན་དང་བརྒྱན་ནས་འགག་ཅིའི་ས་ཆ་ཁག་གཅིག་ལྟེ། མཚོ་སྤོམ་ནང་ཆགས་པའི་གཉེར་འདོན་
 རྩོད་ལས་མཚོ་སྤོམ་དང་མཚོ་ལྷུང་དང་། མི་ཚོན་ཞིང་ཆེན་ནང་གི་དཀར་མའེས་མོད་རིགས་དང་
 རྒྱུང་ཁུལ་གྱི་དང་ཆེ་མོད་དང་ལྷུགས་ཐམ་ཁ། མོད་རང་སྤྱོད་སྤོམ་གྱི་ལྷ་ས་དང་། མོད་ཀྱི་གཞན་
 འགའ་ཤས་སུ་དུ་བཞགས་ཡོད།

མོད་རྒྱུད་ས་མཚམས་ཁུལ་གྱི་རྩོད་བྱེད་གཏུག་གཏུག་གི་ལྷུང་དང་ལྷུང་མོད་པ་དང་རྒྱ་མིའི་མི་
 རིགས་དཔེར་དུ་འབྲེད་ཁ་གསལ་ཡོད་ཡིད་ཀྱང་། རྩོད་དེའི་ནང་མོད་པ་དང་རྒྱ་མིའི་མི་འཕོང་
 མཉམ་བཤེས་ཡིན་པའི་གནས་སྤྱོད་ས་ཡ་བརྟེན་ནས་རྒྱ་མི་མོད་ནང་གནས་སྤོམ་པའི་གྲངས་
 འཕོང་གཏན་འཕེབས་བྱེད་པར་དཀའ་བཀག་འདེའི་ཆེད་བཏང་ཡོད། དཔེར་ན། བཅོམ་ཚུལ་སྤོམ་བཅུ་
 པའི་འཇུགས་ལུག་མཚོ་སྤོམ་ཞིང་ཆེན་མཚོ་ཤར་ས་ཁུལ་ཡ་རྩེ་ས་ལར་རིགས་དང་རྒྱུང་རྩོད་ནང་
 མོད་པའི་མི་འཕོང་གྱིས་རྩོད་དེའི་རྩོན་བཤོམས་མི་འཕོང་གྱི་ལྷ་ཆ་གཅིག་ལས་ཟེན་གྱི་མེད། དེ་
 ལྟར་ཡང་། རྩོད་དེའི་མོད་པ་དང་ལྷུང་གཅིག་མཐུན་གྱིས་ས་ལབ་མཚོ་བའི་མོད་ལྷེ་ཁག་ཏུ་མཚོ་སྤོམ་

ནག་ཏུ་སྤྱིར་སོག་བྱས་པ་ལྟེང་། རིག་གནས་གསར་བཅའི་སྐབས་མཚོ་སྔོན་ནང་ཆུ་མི་གནས་སྤོ་
བྱས་པ་དང་དུས་སྐབས་དེ་རང་ནང་མཚོ་སྔོན་ནས་ཆུ་མི་ཆུ་གནས་ཏུ་སྤྱིར་སོག་བྱས་པ་ཉ་ལམ་དོ་
སྤོམས་བྱུང་ཡོད། (Goodman 2004: 386-88) (མཚོ་སྔོན་ནང་ཆུ་མི)མི་འཕོང་གནས་སྤོ་
ལྗོད་པའི་སྤྱིད་བྱས་པམ་སྤོང་བྱུང་མེད་པ་དེ་གྱི་ལོ་ ༡༩༧༤ ལོའི་མཚམས་མཚོ་སྔོན་གྱི་མི་འཕོང་
ས་ཡ་ ༣.༤༥ ལས་མེད་པ་ལས་གསལ་པོར་མཛོད་ཡོད། དེ་ཡང་མི་འཕོང་དེ་ཆུ་གནས་གཞུང་གི་
སྔོན་མའི་དམིགས་ཚད་ལས་མེད་དེ་ལྟར་བ་ལྟེང་། (QSY, 2003: table 3-1)

དམག་དོན་གྱི་གལ་ཆེད་ས་ཆའམ། ཡང་ན་མཐའ་མཚམས་ལྷན་གྱི་ས་ཆ་ཁག་གཅིག་མ་
གཏོགས་མོད་པའི་ཕྱོད་གསེབ་ལྷན་པམ་ཆེ་བར་མོད་པའི་མི་འཕོང་གིས་ཁེངས་ཡོད། མོད་པའི་
ས་ལྷན་པམ་ཆེ་བར་ཆུ་མི་ཉ་ལམ་ཡོངས་སུ་རྒྱུགས་པ་ཕྱོད་དཔ་དང་ཕྱོད་ཁྲེང་ལྷན་ཏུ་རུབ་རུབ་ཏུ་
གནས་ཡོད་པ་དང་། གསར་དུ་གནས་སྤོ་ལྗོད་མཁན་ཆུ་མི་ཆོད་གནས་སྤོ་ལྗོད་ལྷན་པམ་ཡང་སྔོན་གྱི་ཆུ་
མི་དང་འདྲ་བར་ཕྱོད་ཁྲེང་ལྷན་ཏུ་ལྟེང་། མོད་པའི་ཕྱོད་གསེབ་ལྷན་གྱི་གནས་སྤོངས་དུབ་པོར་སྤོངས་
ཡིན་པ་དང་། (ས་བབ་དམའ་བའི་ཆུ་གནས་མོད་པ་སྤོངས་པའི་ཆུ་མིའི་མཚོང་སྤྱད་དུ་མོད་གྱི་
རང་བྱུང་ཆ་རྒྱུན་ལྷན་པོ་ཡིན་མོག་ དུང་མོད་གྱི་ཕྱོད་གསེབ་ལྷན་གྱི་ས་ཆ་ལམ་ཆེ་བ་མོད་པས་ཆ་
རྒྱུགས་པར་མེད་སྤོང་གཏོང་གི་ཡོད་པ་དང་། དེའི་ཚོག་ལྷན་དེའི་རང་བྱུང་སྤོང་བཅུད་པོར་མོག་པོ་
སྤོང་བར་བརྟེན་ཚོར་ལས་པ་དམིགས་པའི་པོ་ལྟེང་དང་། ལྷན་པར་གཏོང་སྤོང་ལྗོད་པའི་ཕོ་སྤོངས་
མེད་སྤོངས། ཆུ་མི་གནས་སྤོ་བས་གཚོ་མོ་མོད་གྱི་ཕྱོད་ཁྲེང་ལྷན་ཏུ་གནས་སྤོ་ལྗོད་པའི་གནས་
སྤོངས་པ་འཕྲུལ་བ་འཕྲོ་དཀར་བ་ལྟེང་། དེ་བཅོས་བསྐྱར་གྱི་དུས་སྐབས་འགོ་མ་རྒྱུགས་མོད་ནས་ནང་
སོག་དང་། སེན་ཅང་། མན་མཚོ་སྔོན་གྱི་མི་འཕོང་མཚོ་གར་མཚས་ནང་ཆུ་མིའི་མི་འཕོང་ས་ལྷན་
དེ་ཆོད་ཕྱོད་གསེབ་ལྷན་ཏུ་ཉ་ལམ་འཕྲུལ་བྱས་མེད་པ་དང་མི་འཕོང་ས་གསལ་གནད་ཆེན་པོ་ཞིག་ལྟེང་།

བཅོས་བསྐྱར་གྱི་དུས་སྐབས་འགོ་རྒྱུགས་པ་དང་མི་འཕོང་གནས་སྤོ་ལོ་འཕར་སྤོ་དེ་ལྷ་བ་
ཆོད་པ་ཞིག་ཏུ་སྤྱར་བ་ལྟེང་། གང་ཡིན་ཞེ་ན། མཚོ་ལི་དུས་སྐབས་སུ་སྤྱིད་གཞུང་གིས་དོ་དམ་པོའི་
སྔོན་མའི་འཕོང་གནས་སྤོར་སྤོངས་འཛིན་དང་འཛིན་སྤོང་བྱས་ཡོད་ལྟར་། མཚོ་ལི་དུས་སྐབས་
མཚམས་ཆོགས་པ་དང་སྤྱིད་གཞུང་གིས་མི་འཕོང་གནས་སྤོ་ལོ་སྤྱིད་བྱས་དོ་དམ་པོས་བཟུང་
ལྗོད་མཚམས་བཅད་པ་ལྟེང་། ལྱི་ལོ་ ༡༩༧༤ ལོ་ནས་བསྐྱར་སྤྱིད་གཞུང་གི་སྤོངས་འཛིན་རིམ་ལས་
མེད་པར་བྱུང་བའམ། ཡང་ན་གུ་ཡངས་སུ་མོད་པས་ཕྱོད་གསེབ་ལྷན་དང་མཐའ་སྤོང་གྱི་དུས་
མོངས་ས་ལྷན་ཏུ་གནས་སྤོ་ལྗོད་མཁན་དེ་ལྟར་དུ་མོད་པ་དང་། ཆུ་གནས་གི་ཕྱོད་དཔ་དང་། ཕྱོད་
ཁྲེང་། མཚོ་ཁའི་ས་ལྷན་ཏུ་གནས་སྤོ་ལྗོད་མཁན་དེ་མང་དུ་མོད་པ་ལྟེང་། མི་འཕོང་གནས་སྤོ་ལོ་
ཕྱོགས་དེ་འཕྲུལ་སྤྱིད་ཚོག་གི་ཆུ་ལྷན་པམ་ཆེ་བའི་ནང་བྱུང་བ་ལྟེང་། མོ་ལྟེང་ལས་ཀྱི་གལ་

ཆེད་རང་བཞིན་རིམ་བས་ཆུང་དུ་མོད་པ་དང་། དེའི་ཚོག་གི་འཕོང་འཕེལ་བྱས་མཚོགས་པོ་ལྱིན་
པ་དེས་དེ་བས་ལྷན་པམ་ཆེ་དུ་བཅད་ཡོད། ཕྱོད་གསེབ་ལྷན་གྱི་དཔལ་འཕྲོར་གྱི་ཚོགས་དང་། ལྷན་
པར་དུ་མཐའ་སྤོང་གྱི་དུས་ལྗོད་མོངས་པའི་ས་ལྷན་དེ་ཆོས་འཕེལ་བྱས་ལྷན་པམ་ཆེན་གྱིན་པའི་མི་
འཕོང་དེ་ཆོ་ལོངས་སུ་རྒྱུགས་པ་བསྐྱེད་ལྗོད་བྱུང་མེད།

དེས་མ་ཚད། མོད་པའི་ས་ལྷན་པམ་ཆེ་ཆུ་གནས་མི་དམངས་སྤོ་ལྷན་ཆུ་ལྷན་པམ་ནང་གི་ས་ཆ་
ཆེས་ལྷན་གྱི་གདངས། ཕྱོད་གསེབ་ལྷན་ དུབ་ལྗོད་མོངས་པ་ཡིན་པར་བརྟེན་ཆུ་མི་དང་མོད་པ་
གཞིས་ག་གཅིག་མཚུངས་སུ་ས་ལྷན་དེ་ནས་ཕྱིར་གནས་སྤོ་ལྗོད་འདོད་ཡོད་པ་ལས་དེའི་ནང་ལ་
གནས་སྤོ་ལྗོད་འདོད་མེད། ཆུ་མི་མོད་པ་ས་སྤོངས་དོ་སྤོངས་ཡིན་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་ཆུ་གནས་གི་ས་ལྷན་
གཞན་དུ་ནང་མི་དང་འཕེལ་པམ་སྤོངས་སྤྱིད་དཔོས་པ། དུང་ཁོ་ཚོ་མང་པོ་ཞིག་ཚོས་མཚོད་ནས་
མོད་དུ་བཅོན་གྱིས་གནས་སྤོ་ལྗོད་བཅུག་པ་ཡིན་པས། ཁོ་ཚོའི་ཁྲོད་མོད་ནང་གནས་སྤོ་ལྗོད་འདོད་
མེད་པ་དང་། མོད་ནས་ཕྱིར་གནས་སྤོ་ལྗོད་འདོད་ཆེ་བ་ཡོད། དེས་མ་ཚད། དེ་ཡང་མི་གཞི་བཟུ་
པའི་བར་མ་རྒྱུད་པའི་ནང་གསལ་བ་ལྟར། ཁོ་ཚོ་མང་པོ་ཞིག་མོད་གྱི་གནས་གསལ་དང་ས་བབ་
མཚོ་བ་རྒྱ་མཚོ་དུ་བྱས་ནས་མོད་ནས་ཕྱིར་ཚོན་འགོ་གི་ཡོད། ཆུ་གནས་ཏུ་གནས་སྤོ་ལྗོད་མཁན་
མོད་པ་སྤོངས་བཅོས་བ་མང་པོ་ཞིག་གི་སྤོངས་བཅང་པོ་འཚོས་སྤོང་ཆེད་མོད་ནས་ཁ་འཕྲུལ་
མཁན་ཡིན་པར་ཁོས་འཛིན་བྱས་ན་འཕྲུལ་བ་ཡིན། གང་ཡིན་ཞེ་ན། ཁོ་ཚོས་(མོད་པའི་བཅོན་ལྷོ་བ་
གྱི་ཚོགས་ནང་གི་སྤོངས་དེ་རིགས་ཡོད་པར་བསམ་གྱི་ཡོད།

དེར་བརྟེན། བཅོས་བསྐྱར་གྱི་དུས་སྐབས་འགོ་རྒྱུགས་པ་ནས་བསྐྱར་མཚོ་སྔོན་ནང་གྱི་ལོ་
༡༩༤༦ ལོ་ནས་ད་ལྟ་བར་དུ་གནས་སྤོ་ལྗོད་མཁན་གྱི་མི་འཕོང་ལས་ཕྱིར་གནས་སྤོ་ལྗོད་
མཁན་མང་བྱུང་ཡོད། (QSY, 2003: table 3-3) དེ་བཞིན་མོད་རང་སྤོང་སྤོངས་ནང་མཐའ་
ལྱི་ལོ་ ༡༩༩༣ ལོ་ནས་བསྐྱར་མ་གཏོགས་གྱི་ལོ་ ༡༩༩༡ ལོ་ནས་ལྱི་ལོ་ ༡༩༩༥ ལོ་བར་མི་འཕོང་
ནང་དུ་གནས་སྤོ་ལྗོད་མཁན་ལས་ཕྱིར་གནས་སྤོ་ལྗོད་མཁན་མང་བྱུང་ཡོད། ལྱི་ལོ་ ༡༩༩༡ ལོ་
ནས་ལྱི་ལོ་ ༡༩༩༥ ལོ་བར་མོད་རང་སྤོང་སྤོངས་ལྱི་ལས་ལྗོད་སྤྱིད་བྱས་པ་འཕྲུལ་བ་མོད་ནས་ཆུ་
རིགས་ལས་ལྗོད་མང་པོ་ཞིག་ཕྱིར་སོག་བཅུག་པ་དང་། སྤྱིད་གཞུང་ནང་ས་གནས་མོད་པའི་ལས་
ལྗོད་མང་དུ་བཅད་བར་བརྟེན། དུས་ལྷན་དེའི་རིང་མོད་རང་སྤོང་སྤོངས་ནས་ཆུ་མི་ཕྱིར་གནས་སྤོ་
ལྗོད་མཁན་མང་པོས་བྱུང་ཡོད། འོན་ལྟར། ལྷན་མཐའ་ཡང་ལྱི་ལོ་ ༡༩༩༠ ལོ་གྲངས་ལྱི་ལོ་སྤོང་
པར་མོད་རང་སྤོང་སྤོངས་ནས་ཆུ་མི་ཆད་གཞི་སྤོངས་པོས་སྤོང་དེ་ཆུ་གནས་ཏུ་ཕྱིར་སོག་བྱས་
ཡོད། (Iredale et al. 2001: 151)

འགྲུབ་ལོ་གཞན་དོན་ཞིག་རེད། བཀའ་ལུགས་ལྟར་མཉམ་ཆེ་བ་ཞུས་པ་ལྟར་ལྷན་དུ་ཡོད་པ་དང་།
 རྒྱ་མི་མང་ཆེ་བ་ཞུས་པ་ལྟར་ལྷན་དུ་ཡོད། བཀའ་དོན་གཙོ་བོ་དེ་ཡོད་པའི་ས་ཁུལ་དུ་ཡོད་པ་ལས། ཡང་
 དེ་རྒྱ་མིའི་མི་འཛོམས་ཀྱི་ཆགས་ཆེ་དུ་འགྲོ་མིན་ཅམ་མ་ཡིན་པར། ཡོད་ཀྱི་ཞུས་ཞུས་ཆར་མ་རྒྱ་མིས་
 བཀའ་ཡོད་པ་དེ་རེད། དེས་མ་ཆད། དོན་དངོས་ཐོག་ཡོད་ཀྱི་ཞུས་བཞུགས་མི་འཛོམས་ཞོད་ཡོད་པའི་
 མི་འཛོམས་ཀྱིས་བཟུང་བའི་ཆགས་དེ་དང་མོར་གནས་སྐབས་ཅམ་མ་ལ། ཡང་ན་ཡོད་པའི་མི་འཛོམས་ཀྱི་
 ཆགས་ཆར་དུ་འགྲོ་གི་ཡོད་ཀྱང་། ཡོད་ནང་ཞོད་ཞུས་ཀྱི་ཞུས་མཉམ་གསལ་མོར་འགྲོ་གི་ཡོད་པ་དེས་
 ཞོད་ཞུས་ཅན་དུ་བསྐྱར་བའི་སྤྱི་ཚོགས་སྲུང་ལས་མང་དུ་འགྲོ་གི་ཡོད་པའི་མཚོན་སྲུང་ཞིག་ཞུས་
 མིན་པ་རེད། བཀའ་ལགས་ལེ་ན། དཔལ་འཕྲོད་དང་ཆལ་མིན་གྱི་དཔལ་ཆའི་ཉེན་གཤིས་ཞོད་ཞུས་དང་
 ཞོད་དཔ་ཁུལ་ཆགས་ཡོད་པ་དང་། སྐབས་བབས་མི་འཛོམས་མང་ཉུང་གལ་ཆེན་པོ་མ་ཡིན་པར་
 དཔལ་འཕྲོད་དང་ཆལ་མིན་གྱི་དཔལ་ཆ་ཆེ་ཆུང་གལ་ཆེན་པོ་རེད།

དཔེར་ན། རྒྱ་མི་ ༥༠༠༠ སྐུལ་མི་འཛོམས་ཞིབ་བཤེར་ནང་དངོས་ཡོད་པས་ཆོད་ཅིས་ཉུང་བ་
 གསལ་བའི་ཡོད་པར་སྤོང་སྤོངས་ཀྱི་རྒྱ་མིའི་མི་འཛོམས་ཀྱིས་སྤོངས་དེའི་ཞོན་བཞུགས་མི་འཛོམས་
 ཀྱི་བརྒྱ་ཆ་ ༤ ཅམ་ལས་ཐེན་མེད་ཀྱང་། རྒྱ་མི་ ༥༠༠༠ ཡོད་ཡོད་པའི་མི་འཛོམས་ཀྱི་བརྒྱ་ཆ་ ༡༥
 ལ་གཏོགས་ཞོད་ཞུས་ཁུལ་དུ་བསྐྱེད་མེད་པ་དང་། རྒྱ་མི་བརྒྱ་ཆ་ ༩༠ ཞོད་ཞུས་ཁུལ་དུ་བསྐྱེད་
 ཡོད་ཡོད་པར་སྤོང་སྤོངས་ནང་པས་རྒྱ་མིའི་མི་འཛོམས་ཀྱིས་ཞོད་ཞུས་ཀྱི་ཞོན་བཞུགས་མི་
 འཛོམས་ཀྱི་གསུམ་ཆ་གཅིག་ཅམ་ཐེན་ཡོད། ཡོད་པར་སྤོང་སྤོངས་ནང་གི་རྒྱ་མིའི་མི་འཛོམས་ཐོག་
 དེ་བས་ཞིབ་ཚགས་པའི་ཞིབ་བཤེར་གཅིག་གཉམས་པ་ཡིན་ན། མོ་བཞོར་མང་རྒྱ་མིས་ཡོད་པར་སྤོང་
 སྤོངས་ཀྱི་ཞོད་ཞུས་ཁུལ་གྱི་ཞོན་བཞུགས་མི་འཛོམས་ཞོད་བཟུང་བའི་ཆགས་དེ་དེ་ལས་ཆེ་བལས།
 བལ་ཆེར་བརྒྱ་ཆ་ ༩༠ བརྒྱུ་ཡོད་པའི་རེད། དེ་ཡང་དབྱུང་དུས་ཡོད་པར་སྤོང་སྤོངས་ནང་ལྷན་
 སྤོང་སྤོང་འཆམ་བ་མང་པོ་ཡོད་གི་ཡོད་པར་བརྟེན་ཞོད་ཞུས་ཁུལ་དུ་དཔལ་འཕྲོད་གསོག་སྐབས་ཀྱི་
 མོ་སྐབས་ཉ་ཅང་མང་པོ་ཡོད་པས། དེ་དུས་ཡོད་པར་སྤོང་སྤོངས་ཀྱི་ཞོན་བཞུགས་མི་འཛོམས་ཞོད་
 རྒྱ་མིས་བཟུང་བའི་བརྒྱ་ཆ་དེ་ལས་མཐོ་བ་ཡོད། དེར་བརྟེན། ཡོད་པར་སྤོང་སྤོངས་དང་ཡོད་པའི་
 ས་ཁུལ་གཞན་དུ་རྒྱ་མི་ཞུས་ལོག་གཉེན་ལས་ནང་དུ་ཡོད་མཁན་མང་པའི་མི་འཛོམས་འབར་
 ཆ་དེ་ཆེ་དུ་ཡོད་པ་ཡིན་ན། དེས་ཡོད་པར་སྤོང་སྤོངས་དང་ཡོད་པའི་ས་ཁུལ་གཞན་དག་གི་ཞོན་
 བཞུགས་མི་འཛོམས་ཞོད་རྒྱ་མིས་བཟུང་བའི་བརྒྱ་ཆར་ཁྱད་པར་ཇི་ཅམ་མ་འཛོམས་ནའང་། ཡོད་པའི་
 ཞོད་ཞུས་ཁུལ་གྱི་དཔལ་འཕྲོད་རེས། ཡང་ན་མོ་ནམ་ཞིང་ལས་མ་ཡིན་པའི་དཔལ་འཕྲོད་ལས་
 དུགས་གཞན་དག་ལ་ལྷན་སྤྲོད་ཉེན་ཅེན་པོ་ལོག་པ་དང་། མན་ལྷན་གྲངས་མང་པོས་ལྷན་སྤྲོད་
 ཞུན་ལོག་གི་ཡོད།

དེ་ལྟར་ཡོད། རྒྱ་མི་ཡོད་དུ་གནས་སྤོངས་ལ་དེས་ཡོད་པར་ཞིང་ལས་གཞན་པའི་དཔལ་
 འཕྲོད་ལས་དུགས་ནང་ལྷན་སྤྲོད་པའི་ལྷན་སྤྲོད་ཞུན་ལོག་པའི་ལོག་ ད་དུང་ཡོད་པ་དཔྱད་པ་
 ཆོ་ཡོད་ནང་དང་། ལྷན་སྤྲོད་ཡོད་ཀྱི་ཞོད་ཞུས་དང་ཞོད་དཔ་ཁུལ་དུ་གཙོ་ཆེར་འཕྲུང་བཞིན་པའི་
 དེར་དུས་ཀྱི་ཡོད་པའི་ལས་མཆེད་པའི་དཔལ་འཕྲོད་གསོག་སྐབས་ཀྱི་མོ་སྐབས་འབྲེ་མིན་ལས་
 ལྷན་འཕྲུང་གཉེན་གྱི་ཡོད། དེར་བརྟེན། རྒྱ་མི་ཡོད་པ་གནས་སྤོངས་ལོག་ཡོད་པའི་གནད་དོན་དེ་ཉ་ཅང་ཉེན་
 ཆོབས་ཅན་ཞིག་རེད། རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་ལན་འདེབས་ནང་ཡོད་པར་སྤོང་སྤོངས་སྤོང་སྤོང་ཡོད་
 པའི་ས་ཁུལ་གཞན་ལའང་མོ་བ་སྤངས་ན་འཕྲུལ་མི་འཛོམས་གནས་སྤོངས་པ་དེ་ཆོ་གཙོ་ཆེར་ཡོད་
 ཡང་རྒྱས་གཏོང་བལས་སྤྱོད་གསལ་མན་གྱིད་པར་བཏང་བའི་རྒྱ་མིའི་ས་ཡོན་ཅན་དང་ལག་ཅལ་མི་
 ལྷ་ཡིན་པ་ལས། བཀའ་ལུགས་ལྟར་སྤྲོད་མཁན་རྒྱ་མི་གནས་སྤོངས་ཉ་ཅང་ཉུང་ཉུང་རེད་ཅེས་
 བཞུགས་བརྟེན་གྲུས་འདུག་ཡོད་ཀྱང་། ཡོད་ཀྱི་ཡང་རྒྱས་ཆེད་བཏང་བའི་རྒྱ་མིའི་ས་ཡོན་ཅན་དང་
 ལག་ཅལ་མི་སྤྲོད་ད། ད་དུང་བཀའ་ལུགས་ལྟར་སྤྲོད་མཁན་རྒྱ་མི་གནས་སྤོངས་ཡོད་པར་སྤོང་
 སྤོངས་ཀྱི་ཞོན་བཞུགས་མི་འཛོམས་ཞོད་བཟུང་བའི་ཆགས་ཆར་ཆུང་ཆུང་ཡིན་ཀྱང་། ཡོད་པར་སྤོང་
 སྤོངས་ཀྱི་ཞོད་ཞུས་ཁུལ་གྱི་ལས་ཁུལ་མི་སྤྲོད་ཞོད་ཞོད་གྲངས་འཛོམས་ཉ་ཅང་མཐོ་པོ་ཡིན་
 པས་ཁོ་ཆོས་ས་གནས་ཀྱི་ཡོད་པའི་ལས་ཁུལ་མོ་སྐབས་འཕྲོག་གི་ཡོད།

དེ་ལྟར་རྒྱ་མི་ཡོད་དུ་གནས་སྤོངས་ལ་དེས་ཡོད་པའི་ཞོད་འཁོར་འཛིན་ཆེན་པོ་བཞོ་གི་ཡོད།
 དེ་ལ་བརྟེན་ནས་བཅོམ་སྤོངས་ཡོད་པས་རྒྱ་མིས་ཡོད་པ་མི་འཛོམས་ཀྱི་བཅོམ་བཞུགས་ཀྱི་ཡོད་ཀྱི་འདུག་
 ཅེས་སྤོངས་འཕྲུགས་གྲུས་ཡོད། ཡོད་ཀྱང་། ཡོད་པའི་ས་ཁུལ་ལམ་ཆེ་བ་དང་། ལྷན་སྤྲོད་ཡོད་པར་
 སྤོང་སྤོངས་ནང་ཡོད་པའི་མི་འཛོམས་ལྷན་སྤྲོད་པའི་ཡོད་པར་བརྟེན་དེར་རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་ས་ལས་སྤྱོད་
 པའི་སྤོངས་དགག་པ་རྒྱག་གི་ཡོད། ཡོད་ཀྱང་། རྒྱ་མི་ཡོད་དུ་གནས་སྤོངས་ལོག་ཡོད་པའི་གནད་དོན་དེ་སྤྱི་
 ཚོགས་དང་དཔལ་འཕྲོད་ཐོག་ནས་བཤད་ན། བཀའ་དོན་དེ་ཡོད་པའི་ས་ཁུལ་གྱི་དེར་པས་ཡོད་
 འཕེལ་དང་འབྲེལ་བའི་གནད་དོན་ཉེན་ཆོབས་ཆེ་པོས་ཤིག་ཆགས་ཡོད། དེར་བརྟེན་ཡོད་པ་གནས་
 སྤོངས་པའི་རྒྱ་མི་སྤྱིར་བཏང་ཞིག་དང་བསྐྱར་བ་ཡིན་ནའང་ཡོད་པ་དཔྱད་པ་ཆོར་ཞོད་ཞུས་
 ཀྱི་དཔལ་འཕྲོད་སྤྱི་ཚོགས་དང་འཆམ་བའི་སྤོངས་སྤོངས་ལ། ཡང་ན་ལས་གཤི་འཛོམས་མང་ཞན་པར་
 བརྟེན། ཁོ་ཆོ་ཡོད་ནང་འཕྲུང་བཞིན་པའི་ཡང་རྒྱས་ཀྱི་ཞོད་སྤྱི་ལྟར་ཆོད་མིན་དེ་གཙོ་བོ་རྒྱ་
 ལྷན་གཞུང་གིས་ཡོད་པ་རྒྱ་མི་གནས་སྤོངས་ལོག་ཡོད་པའི་གནད་དོན་དེ་དེ་ལྟར་ཐོག་གཙོ་བོ་ཡོད་པ་
 དག་ལས་ཡོད།

༤༥

བོད་པའི་མི་འཚོར་གཞི་རྒྱ་རྒྱུ་རྒྱུ་རྒྱུ་རྒྱུ་རྒྱུ་
རྒྱུ་རྒྱུ་རྒྱུ་རྒྱུ་རྒྱུ་རྒྱུ་

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༩ ལོའི་རྒྱལ་ཡོངས་མི་འཚོར་ཞིབ་བཤེར་ཐངས་གསུམ་པ་ལྟར་ན།
རྒྱ་ནག་ནང་བོད་པ་ ༣,༩༦༠,༠༠༠ ཡོད་པ་ལས་བརྒྱ་ཆ་ ༠.༩ རྒྱ་ནག་གི་ཞིང་
ཆེན་གཞན་ཉེ་ལུ་ཅུ་བཞི་འདི་ནང་ཁ་ཐོར་དུ་གནས་ཡོད་ཀྱི་ཡོད། ལྷག་པ་བརྒྱ་ཆ་
༩༩.༡ རྒྱལ་ས་བོད་རང་སྐྱོང་ལྗོངས་དང་། སི་ཁྲོན་མཚོ་སྔོན་ཀན་སུལ་ཡུན་
ནན་བཅས་ཞིང་ཆེན་ཁག་ནང་འདུས་སྡོད་བྱེད་གྱི་ཡོད་པ་ལྟར་ན་ཆོ་ལུང་ནང་
བོད་པ་གཤམ་གསལ་ལྟར་ལྷག་ལྷན་ཡོད་དེ། བོད་རང་སྐྱོང་ལྗོངས་ནང་བོད་པ་
༡,༦༧༥,༤༤༤ དང་། སི་ཁྲོན་ནང་ ༩,༩༠,༩༠༩ མཚོ་སྔོན་ནང་ ༡,༥༤,༩༤༤
ཀན་སུལ་ནང་ ༩,༠༤,༥༤༠ ཡུན་ནན་ནང་ ༩,༤,༩,༩ བཅས་ཡོད།

ཡི་ཤི་ཏུ་མི་ལྷན་
(Andrew M. Fischer)

འི་པ་འདི་དང་འདིའི་འདི་པ་ལྟར་ན་མི་འཚོར་བརྗོད་མཁོ་ཆེས་ཀྱི་གྲངས་གཞིར་གཏུགས་པའི་ལྷན་
པ་ཞིག་ཏུ་སྤང་ཡོད། བཅོན་ལྷོ་ལ་བོད་པ་ས་བོད་པ་ལ་ལྷན་ཡོད་ཅེས་ཤོད་ཀྱི་ཡོད་པར་ལན་
བཏེན་ལྷན་པ་ཞིག་ཡིན་མེད་ལའང་ཤོད། ཕྱི་ལོ་ ༢༠༠༡ ལོའི་མར་མའི་ནང་འི་པ་འདི་སྤང་མེད་
དུ་བརྒྱུད་ནས། དེའི་ཆབ་ཏུ་བོད་རང་སྐྱོང་ལྗོངས་ཀྱི་བོད་པའི་མི་འཚོར་གཞི་གནད་དུ་བརྒྱུད་ནས་
ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་
སྤོང་བྱས་མི་འདུག

ཕྱི་ལོ་ ༢༠༠༠ ལོའི་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ཡོངས་མི་འཚོར་ཞིབ་བཤེར་ལྟར་ན། རྒྱ་ནག་ཁྲོན་ཡོངས་སུ་
ཁྲོན་བརྗོད་མཁོ་བོད་པ་ ༥,༤༡,༤༠༩,༡ ཡོད། བོད་རང་སྐྱོང་ལྗོངས་ནང་བོད་པ་ ༩,༤,༩,༤ དང་།
སི་ཁྲོན་ཞིང་ཆེན་ནང་བོད་པ་ ༡,༩,༤,༩ མཚོ་སྔོན་ཞིང་ཆེན་ནང་བོད་པ་ ༡,༥,༤,༩ ཀན་སུལ་
ཞིང་ཆེན་ནང་བོད་པ་ ༤,༤,༩,༤ ཡུན་ནན་ཞིང་ཆེན་ནང་བོད་པ་ ༡,༥,༤,༩ རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁུལ་

གཞན་དུ་བོད་པ་ ༤,༩,༤,༩ བཅས་ཡོད། (PRC, National Bureau of Statistics 2002: table 1-6) ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༠ ལོའི་མི་འཚོར་ཞིབ་བཤེར་ལྟར་ན། རྒྱ་ནག་ཁྲོན་ཡོངས་སུ་བོད་པ་
༤,༤,༩,༤ ཡོད་པ་དེས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༠ ལོ་དང་ཕྱི་ལོ་ ༢༠༠༠ ལོའི་བར་རྒྱ་ནག་ནང་གི་བོད་པའི་
ཁྲོན་བརྗོད་མཁོ་མི་འཚོར་བརྒྱ་ཆ་ ༡,༥,༤ འཕར་སྤོང་བྱུང་ཡོད་པ་ལས། ཡང་ན་ལོ་རེར་བརྒྱ་ཆ་ ༡,༥
འཕར་སྤོང་བྱུང་ཡོད་པ་མཚོན་གྱི་ཡོད།

༤༦

རྒྱ་ནག་ནང་གྲངས་ལྷན་པའི་རིགས་གཞི་རྒྱུ་རྒྱུ་
རྒྱུ་རྒྱུ་རྒྱུ་རྒྱུ་

རྒྱ་ནག་པ་མི་རིགས་ལྷན་པ་དུ་གྱུར་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༩ ལོའི་མི་འཚོར་ཞིབ་
བཤེར་ནང་། རྒྱ་རིགས་(ཁྲོན་བརྗོད་མཁོ་མི་འཚོར་གྱི་བརྒྱ་ཆ་ ༩༩.༩) ལྷན་པ་
རིགས་གཞན་བཅོ་ལྔའི་མི་འཚོར་ས་ལ་གཅིག་བརྒྱལ་བ་ཡོད་པར་གསལ་
ཡོད། (རྩོ་གཞུང་བཞོད་ཡོད།) མི་རིགས་བཅོ་ལྔའི་ནང་ནས་བོད་པར་ཁྲོན་
བརྗོད་མཁོ་མི་འཚོར་ ༣,༩,༤,༩ ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ཡོངས་ཀྱི་ཁྲོན་
བརྗོད་མཁོ་མི་འཚོར་གྱི་བརྒྱ་ཆ་ ༠.༩ རིན་ནས་(མི་འཚོར་མང་ཤོས་)ཡང་རིས་
བདུན་པར་སྤོང་བྱས་ཡོད།

ཡི་ཤི་ཏུ་མི་ལྷན་
(Andrew M. Fischer)

འི་པ་འདི་དང་འདིའི་འདི་པ་ལྟར་ན་མི་འཚོར་བརྗོད་མཁོ་ཆེས་ཀྱི་གྲངས་གཞིར་གཏུགས་པའི་ལྷན་
པ་དང་། མི་འཚོར་མང་ཤོས་ཀྱི་མི་རིགས་ཞིག་ཡིན་པར་གསལ་སྤོང་བྱས་ནས། རྒྱ་ནག་ནང་བོད་
པར་བརྗོད་མཁོ་མི་འཚོར་གྱི་གསལ་གནད་འི་ཆེན་པོ་ལ་གདེང་འཛོགས་བྱས་ས་ཞིག་ཏུ་སྤང་། ལོ་རྒྱུས་
དང་ཆབ་མེད་ཀྱི་ཚོད་རྒྱུ་ལ་མ་བཟོས་ཀྱི་ཡོད། བོད་དང་བོད་པ་འོ་ལོ་དཔྱེར་མེད་ཡིན་པ་དང་། བོད་
ཞི་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་
མངོན་གསལ་དུ་མཚོན་ཀྱི་ཡོད་པ་ཞིག་ཤིང་། བོད་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་

འགྲུ་ལྟ་བུ་ཡོད་པའི་དོན་དངོས་དེ་རྒྱ་ནག་གི་མེད་རྒྱལ་ཁབ་དང་། རྒྱ་ས་ལྷན་ཁག་དཔལ་འཛོལ་གྱིས་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་སྐབས་ཀྱི་ཕྱི་དྲུང་ཐབས་རྒྱུན་མཐུན་དེ་རྒྱལ་ཁབ་ས་རྒྱ་སྤྱོད་ཀྱི་འབད་བཞུགས་བའི་བྱུང་བའམ་ལྟོས་ཤིག་རེད། རོན་ཀྱང་། མོད་བས་རང་ཐག་རང་གཞོན་གྱི་འཐབ་ཚོད་ཕྱི་ཡོད་པ་དང་། མོད་པའི་འཐབ་ཚོད་དེ་མོད་ཀྱི་ཡོངས་རྒྱུགས་བདག་དབང་རྒྱ་ནག་ལ་ཡོད་པར་ཁས་ཐུངས་པའི་གནས་སྤངས་འོག་བྱས་ཀྱང་། རྒྱ་ནག་ནང་གི་མི་རིགས་གཞན་གྱི་མི་འཚོ་བ་ལ་ཉུང་དང་། མི་རིགས་དེ་ཚོའི་གལ་ཚའི་རང་བཞིན་གྱིས་མོད་པའི་མཛོན་འདོད་དང་། ཁོ་ཚོའི་རང་ཐག་རང་གཞོན་གྱི་འཐབ་ཚོད་རྒྱ་ས་མེད་ཏུ་གཏོང་བྱུང་གྱི་ཕ་རེད།

མོད་ནང་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་གཞོན་ཡོད་དམ།
[ཕྱི་ལོ་ ༢༠༠༡ ལོའི་བར་མའི་དྲི་གཞི་ལྟར་ ༥༤]

“མོད་པ་ལྷན་། མོད་ནང་མོན་པ་དང་། རྫོ་ས། འཚང་རིགས། ཏུ་མེ་རིགས་ཀྱང་ཡོད། དེ་རང་ཏུང་ཉེར་མི་དང་ཤར་བའི་རྒྱ་ཚོགས་ཀྱང་ཡོད་ཀྱང་། ཁོ་ཚོའི་མི་འཚོ་བ་ཡོངས་སུ་གཏུན་འབེབས་བྱུང་མེད།”

མོན་པ་ཚོ་གཙོ་བོ་མོད་རྫོ་རྒྱགས་ཀྱི་མོན་ཕུལ་ཏུ་འཚོ་སྤོང་བྱེད་གྱི་ཡོད་ཅིང་། “ཁོ་ཚོར་རང་ཉིད་ཀྱི་སྐད་ཡོད་ཀྱང་ཡི་གེ་མེད། ཁོ་ཚོས་མོད་སྐད་འཕྲི་སྲོག་ཤེས་ཀྱི་ཡོད། མི་རབས་མང་པོའི་རིང་ཁོ་ཚོས་མོད་པ་དང་གཉེན་སྲིག་བྱས་ཡོད་པས་མ་ཚད། མོད་པའི་དབུ་འཕྲོར་དང་། རིག་གཞུང་། ཚོས་ཕུགས་ཀྱི་གོ་མས་སྲོལ། ཕུལ་སྲོལ་རྒྱན་མོར་ཏུ་མོངས་སུ་སྤོང་གྱི་ཡོད།”

རྫོ་བ་ཚོ་མོད་རྫོ་རྒྱགས་ཀྱི་རྫོ་ཕུལ་ཁུལ་ཏུ་གསུམ་ནས་ཡོད་ཀྱང་། ཁོ་ཚོ་མང་ཆེ་བ་“རྒྱ་གར་གྱིས་བཅོན་བཟུང་བྱས་པའི་མེག་མོ་ཏུན་པ་མེག་གི་རྫོ་རྒྱགས་ས་ཁུལ་ཏུ་འཚོ་སྤོང་བྱེད་གྱི་ཡོད། ཁོ་ཚོར་རང་གི་སྐད་ཡོད་ཀྱང་ཡི་གེ་མེད།” ཁོ་ཚོ་ཞིང་པ་དང་རོན་པ་ཡིན་ཐོག་ད་ཏུང་ཚལ་ལག་རྒྱས་པའི་མདའ་པ་ལ་སྒྲིག་རེད།

“འཚང་རིགས་ཚོ་མོད་ཀྱི་ཤར་རྒྱགས་སྐར་ཁམས་རྒྱུར་མཚན། འབར་ཁམས་མིན་ནམ་སྤུལ་ཏུ་འཚོ་སྤོང་བྱེད་གྱི་ཡོད་པ་དང་། ཁོ་ཚོར་རང་གི་སྐད་ཡོད་

ཀྱང་། ཁོ་ཚོས་རྒྱ་ནག་ཏུ་ཕྱི་ལོ་མེད་སྤོང་བྱེད་གྱི་ཡོད།” ཁོ་ཚོ་མང་ཆེ་བ་ཞིང་པ་ཡིན་ཀྱང་། ཁོ་ཚོའི་ནང་ནས་ཉུང་ཤས་ཤིག་རྒྱགས་གསོ་བ་དང་། ལག་ཤེས་བའམ། ཡང་ན་ཚོར་པ་རེད།

“ཏུ་མེ་རིགས་(ཁ་ཆེ་བ)ཚོ་རྫོ་ས་དང་། གཞིས་ཀ་ཚེ་མཐ་མདོ། ཚེད་མང་མོགས་ལ་འཚོ་སྤོང་བྱེད་གྱི་ཡོད་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་མོད་སྐད་དང་རྒྱ་སྐད་གཉིས་ཀ་གོ་དེ་གྱི་ཡོད། ཁོ་ཚོ་གཙོ་བོ་ཚོར་མས་དང་། བཟོ་ཚལ་མོན་རྣམས་ཀྱི་ཁེ་ཚོར་། མེམས་ཚན་བཤའ་གཏོང་གི་ལས་རིགས་ནང་ལས་ཀ་བྱེད་གྱི་ཡོད། རྫོ་ས་ཁོ་ཚོར་རང་ཉིད་ཀྱི་ཁ་ཆའི་མཚོན་ཁང་ཡོད།”

“ཉེར་མི་ཚོ་མོད་ཀྱི་རྫོ་ཤར་རྒྱལ་ཁུལ་ཏུ་འཚོ་སྤོང་བྱེད་གྱི་ཡོད། ཁོ་ཚོར་རང་གི་སྐད་ཡོད་ཀྱང་། ཡི་གེ་མེད།” ཁོ་ཚོ་མང་ཆེ་བ་ཞིང་པ་རེད།

ཤར་པ་ཚོ་མོད་ཀྱི་རྫོ་རྒྱལ་ཁུལ་དང་དེར་མི་ཚོར་ཁུལ་ཏུ་འཚོ་སྤོང་བྱེད་གྱི་ཡོད་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་རྒྱ་ནག་ཏུ་མོད་སྐད་དང་མོད་ཡིག་མེད་སྤོང་གཏོང་གི་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༠ ལ་གྲངས་ཀྱི་རོན་ཏུ་ཁོ་ཚོས་གཙོ་བོ་ཚོག་བཞེད་ཚོར་ལས་དང་། རོས་འཕྲེད་ཀྱི་ལས་རིགས་ནང་ཞུགས་ཀྱི་ཡོད། ད་ལྟ་ཁོ་ཚོ་མལ་ཆེ་བས་ས་ཞིང་འདེབས་ལས་དང་རྒྱགས་རིགས་གསོ་སྤོང་བྱེད་གྱི་ཡོད།

ཕྱི་ལོ་ ༥ མི་སྲུང་།

(Andrew M. Fischer)

དྲི་བ་འདི་དང་འདྲིའི་དྲིས་ལན་ནང་མོད་རང་སྤོང་སྤོངས་ཀྱི་མི་རིགས་ཁག་སྐར་གཙོ་བོར་གྱུར་བའམ་དེ་ལྟར་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ཀྱི་རིག་གཞུང་དང་ཚོང་ཐང་ལ་དོ་སྣང་དང་མཚོང་ཆེན་བྱེད་གྱི་ཡོད་པའི་རྣམས་ལ་ཞིག་རྫོན་ཐབས་བྱས་པར་སྐད་། མོད་ཀྱི་དྲི་བ་དང་མཚོང་ལ་པར་དྲི་བ་འདི་དང་འདྲིའི་དྲིས་ལན་ནང་མོད་རང་སྤོང་སྤོངས་ནང་མོད་པ་གཅིག་ལུ་མ་ཡིན་པར་མི་རིགས་གཞན་ཡང་ཡོད་པ་དང་། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་མོད་པས་དམིགས་བསམ་ཁེ་དབང་གི་དགོས་པ་འདུན་འདོན་ན་འཚམས་པོ་མེད་ཅེས་རིགས་འབྲེ་སྲོག་ཏུ་བསྒྲུན་ཡོད། རྒྱལ་པར་ཏུ་རྒྱ་ནག་ནང་ཞིས་ས་ཀྱི་མདུན་སར་ཚོར་མ་འདྲ་མཉམ་ཡིན་པ་དང་། གང་ཟེག་ཅིག་གི་མི་རིགས་རྒྱ་མཚོན་ཏུ་བྱས་ནས་མི་དེ་དམིགས་བསམ་སྤོགས་ཞེན་ནས། ཡང་ན་དེ་ལྟར་བྱེད་ཚོག་གི་མེད། དེར་བརྟེན། རྣམ་ཀུན་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་རྒྱ་ནག་གི་དམངས་རྒྱུ་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ནང་མོད་པའི་གནས་

